

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему **УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ МЕТАЛУРГІЙНОГО
ПІДПРИЄМСТВА У НАПРЯМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0720-уфпс-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Кузьмічов Ю.Ю.

освітньої програми управління фінансами
підприємницьких структур

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, д.е.н., проф.

Метеленко Н.Г.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н, доц.

Сіліна І.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2021

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління фінансами підприємницьких структур
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Глущевський В.В.

« ____ » _____ 2021 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Кузьмічову Юрію Юрійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Управління фінансовим станом металургійного підприємства у напрямку забезпечення економічної безпеки керівник роботи Метеленко Н.Г., проф., д.е.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « ____ » _____ 2021 року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи Публічна фінансова звітність підприємства, що розглядається в роботі. Літературні джерела. Фахові періодичні видання

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

Теоретична частина. Теоретичні та методичні аспекти управління фінансовим станом у напрямку економічної безпеки

Аналітична частина. Дослідження фінансового стану промислового підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Проектна частина. Удосконалення управління фінансовим станом ПАТ МК «Запоріжсталь» у напрямку забезпечення економічної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Рис. 2.1. Структура реалізації продукції ПАТ ЗМК «ЗСС» у 2018 р. Рис. 2.2. Структура реалізації продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за ринковим критерієм. Рис. 2.3. Динаміка коефіцієнту маневреності власних оборотних засобів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь». Рис. 2.4. Динаміка коефіцієнта поточної ліквідності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь». Рис. 2.5. Динаміка показника частки власних оборотних коштів в загальній сумі оборотних коштів ПАТ «ЗМК

«Запоріжсталь». Рис. 2.6. Динаміка показника маневреності власного капіталу ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь». Рис. 2.7. Динаміка показника продуктивності праці ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Рис. 2.8. Динаміка операційного та фінансового циклів підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Рис. 3.1. Концепція забезпечення економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<i>Метеленко Н.Г., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>		
2	<i>Метеленко Н.Г., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>		
3	<i>Метеленко Н.Г., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д.е.н.</i>		

7. Дата видачі завдання **10.09.2021 р.**

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Дослідження теоретичних основ та методичних засад управління фінансовим станом у напрямку економічної безпеки</i>		
2	<i>Огляд літературних джерел з управління фінансовим станом та економічною безпекою на мікрорівні</i>		
3	<i>Збір даних та дослідження звітної документації ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»</i>		
4	<i>Аналіз фінансового стану та оцінювання рівня економічної безпеки ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»</i>		
5	<i>Розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовим станом у напрямку економічної безпеки на ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»</i>		

Студент _____
(підпис)

Кузьмічов Ю.Ю.
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) _____
(підпис)

Метеленко Н.Г.
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис)

Сіліна І.В.
(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Кузьмічов Ю.Ю. Управління фінансовим станом металургійного підприємства у напрямку забезпечення економічної безпеки.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, науковий керівник Н.Г. Метеленко. Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ. Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, 2021.

Обґрунтовано теоретичні та методичні підходи до управління фінансовим станом металургійного підприємства у напрямку забезпечення економічної безпеки. Здійснено аналітичне дослідження індикаторів фінансового стану підприємства. Розроблено концепцію економічної безпеки металургійного підприємства та запропоновано комплексний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки за допомогою інтегрального методу.

Ключові слова: ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, РИЗИКИ, ЗАГРОЗИ, ІНТЕГРАЛЬНИЙ МЕТОД, РІВНЯННЯ РЕГРЕСІЇ.

ABSTRACT

Kuzmichev Yu.Yu. Management of the financial condition of a metallurgical enterprise in the direction of ensuring economic security.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 072 – Finance, Banking and Insurance, supervisor N.G. Metelenko. Engineering Educational and Scientific Institute of ZNU. Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance, 2021.

Theoretical and methodological approaches to managing the financial condition of a metallurgical enterprise in the direction of economic security are substantiated. An analytical study of indicators of the financial condition of the

enterprise. The concept of economic security of the metallurgical enterprise is developed and the complex approach to an estimation of level of economic safety by means of an integrated method is offered.

Key words: ECONOMIC SECURITY, RISKS, THREATS, INTEGRAL METHOD, REGRESSION EQUATION

АННОТАЦИЯ

Кузьмичев Ю.Ю. Управление финансовым состоянием предприятия в направлении обеспечения экономической безопасности.

Квалификационная работа на соискание степени высшего образования магистра по специальности 072 – Финансы, банковское дело и страхование, научный руководитель Н.Г. Метеленко. Инженерный учебно-научный институт ЗНУ. Кафедра информационной экономики, предпринимательства и финансов, 2021.

Обоснованы теоретические и методические подходы к управлению финансовым состоянием металлургического предприятия в направлении обеспечения экономической безопасности. Выполнено аналитическое исследование индикаторов финансового состояния предприятия. Разработана концепция экономической безопасности металлургического предприятия и предложен комплексный подход к оценке уровня экономической безопасности с использованием интегрального метода.

Ключевые слова: ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ, РИСКИ, УГРОЗЫ, ИНТЕГРАЛЬНЫЙ МЕТОД, УРАВНЕНИЕ РЕГРЕССИИ.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПІДПРИЄМСТВА У НАПРЯМКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	10
1.1. Підприємство та його фінансовий стан: напрями дослідження	10
1.2. Методичні засади управління фінансовим станом підприємства	15
1.3. Економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти	22
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»	36
2.1. Організаційно-економічна характеристика ПАТ «ЗМК «ЗСС»	36
2.2. Аналіз майнового стану та капіталу ПАТ «ЗМК «ЗСС»	41
2.3. Аналітичне оцінювання відносних показників ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» в контексті економічної безпеки	46
Висновки до розділу 2	63
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» У НАПРЯМКУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	65
3.1. Обґрунтування та розробка концепції економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»	65
3.2. Комплексне оцінювання рівня економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» за допомогою інтегрального методу	73
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	105

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підприємство як суб'єкт ринкової економіки може досягти успіху за умови використання ресурсів, чіткої взаємодії виробничих факторів для досягнення потрібного обсягу реалізації продукції при інших заданих показниках. З ґрунтовного дослідження визначень поняття «підприємство» зрозуміло, що існують деякі характеристики, які стосуються економіко-правових аспектів та змінюються в залежності від зміни оточуючого середовища підприємства та його правових основ функціонування. За класичним розумінням більшості вітчизняних науковців, таких як О. Амоша, І. Булеєв, А. Поддєрьогін, Б. Андрушків, П. Харів, С. Бухало, С. Покропивний, Г. Семенов, О. Іванілов, В. Осипов, Н. Метеленко та ін., підприємство є основною первинною ланкою виробництва; воно, виробляючи продукцію, надає робочі місця, виплачує заробітну плату, шляхом виплати податків бере участь у здійсненні соціальних програм.

Важливою складовою розуміння підприємства як юридично самостійної ланки економіки, є фінансова звітність, складання якої регламентується. На підставі аналізу фінансової звітності підприємства здійснюють аналіз фінансового стану. Питанням управління фінансовим станом приділяли значну увагу такі вчені, як Л.М. Бурмистрова, Б. Коллас, Л.М. Павлова, К. Татеїсі, Х.Й. Фольмут, А.Д. Шеремет. Л.М. та ін., які зазначали, що управління фінансовим станом – це система управління фінансами підприємства з метою досягнення максимального прибутку. Тому тема магістерського дослідження щодо управління фінансовим станом підприємства у напрямку економічної безпеки є актуальною та своєчасною.

Мета магістерської роботи – розвиток теоретичних підходів та розробка практичних рекомендацій з удосконалення управління фінансовим станом металургійного підприємства у напрямку економічної безпеки.

Для досягнення зазначеної мети в магістерській роботі вирішено наступні завдання:

- досліджено теоретичні аспекти та методичні основи управління фінансовим станом підприємства;
- досліджено теоретичні основи економічної безпеки на засадах системного підходу;
- виконано дослідження аналітичних індикаторів оцінювання фінансового стану промислового підприємства ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»;
- обгрунтовано та удосконалено концепцію забезпечення економічної безпеки на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»;
- удосконалено комплексний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» за допомогою інтегрального методу.

Об'єкт дослідження магістерської роботи – процеси управління фінансовим станом металургійного підприємства у напрямку економічної безпеки.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації з удосконалення управління фінансовим станом металургійного підприємства у напрямку економічної безпеки.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано комплекс методів дослідження: *аналізу і синтезу, діалектичний, спостереження, порівняння, статистично-економічний, графічний і табличний, регресійного аналізу, інтегрального оцінювання, аналізу і синтез.*

Інформаційною базою дослідження є наукові праці провідних учених, законодавчі й нормативно-правові акти України; статистичні матеріали Державної служби статистики України; інформаційно-аналітичні матеріали експертів і фахівців різних галузей господарства країни; інтернет-ресурси; відкриті дані і звітність ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь».

Наукова новизна одержаних результатів магістерського дослідження полягає у наступному:

- *удосконалено* та розвинуто теоретичний підхід до розробки концепції економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», який ґрунтується на встановлених принципах; реалізується за виділеними етапами та рівнями виробничої та комерційної діяльності; включає напрямки реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки металургійного підприємства;
- *удосконалено* науково-практичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки, який ґрунтується на методичних підходах регресійного аналізу та інтегрального методу; зорієнтований на оптимізаційні заходи у напрямку зміцнення економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати магістерського дослідження пройшли апробацію на Міжнародній науково-практичній конференції «Формування сучасних концепцій менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації» (тема тез *«Теоретичні підходи до забезпечення управління економічною безпекою промислового підприємства»*).

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 130 сторінок. Робота містить 9 рисунків, 11 таблиць, 12 додатків. Список використаних джерел включає 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПІДПРИЄМСТВА У НАПРЯМКУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Підприємство та його фінансовий стан: напрями дослідження

Підприємство в широкому розумінні – це важлива, складна, відкрита, унікальна і необхідна феноменологічна система, яка базується на виробничо-технічній, організаційній та економічній побудові і спрямована, з одного боку, на задоволення потреб громадян та розвиток національного господарства, а з другого, – на підвищення ефективності його функціонування, тобто максимізацію прибутку при мінімумі затрат [1, с. 6 – 7]. За класичним розумінням більшості вітчизняних науковців, таких як О. Амоша, І. Булеєв, А. Поддєрьогін, Б. Андрушків, П. Харів, С. Бухало, С. Покропивний, Г. Семенов, О. Іванілов, В. Осипов та ін., підприємство є основною первинною ланкою виробництва; воно, виробляючи продукцію, надає робочі місця, виплачує заробітну плату, шляхом виплати податків бере участь у здійсненні соціальних програм. У загальному розумінні, підприємство – це юридично відособлена, самостійна підприємницька одиниця. Тобто, підприємство це організація для здійснення підприємницької діяльності; це насамперед соціальна одиниця. Можна стверджувати, що підприємство це організація групи людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної мети або цілей. При цьому під метою розуміється бажаний кінцевий стан або результат [4, с. 9].

До загальних характеристик підприємства (організації) слід віднести: наявність у нього ресурсів, залежність від зовнішнього середовища, горизонтальний поділ праці, розподіл організації на підрозділи, вертикальний поділ праці, необхідність управління [4, с.10]. Ознаками підприємства є те, що воно являється юридичною особою, має відособлене майно, самостійний

баланс, рахунки в установах банків, печатку з найменуванням та ідентифікаційним кодом, а також не має у своєму складі інших юридичних осіб. Ознаки підприємства лише конкретизують загальні характеристики підприємства як організації.

Підприємство як суб'єкт ринкової економіки може досягти успіху за умови використання ресурсів, чіткої взаємодії виробничих факторів для досягнення потрібного обсягу реалізації продукції при інших заданих показниках [5, с. 15]. З ґрунтовного дослідження визначень поняття «підприємство» зрозуміло, що існують деякі характеристики, які стосуються економіко-правових аспектів та змінюються в залежності від зміни оточуючого середовища підприємства та його правових основ функціонування.

Згідно з положеннями ст. 62 чинного Господарського кодексу України [6] підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-технічної, торгівельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами. Тобто, як відомі представники економічних шкіл [1-5], так і державні діячі визначають самостійність існування підприємства, головною метою якого є задоволення суспільних та особистих потреб. Підприємства, якщо законом не встановлено інше, діють на основі статуту або модельного статуту; вони незалежно від форм власності, організаційно-правової форми, а також установчих документів, на основі яких вони створені та діють, мають рівні права та обов'язки; є юридичними особами, мають відокремлене майно, самостійний баланс та рахунки в установах банків; розпоряджаються виробленою власною продукцією та отриманим прибутком, що залишається в них після сплати податків та інших обов'язкових платежів в порядку, передбаченому діючим законодавством.

Підприємства – юридичні особи, відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України [7]; юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, юридична особа наділяється цивільною правоздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Саме цивільне і господарське право формує межі у виборі тих видів, способів, методів і цілей підприємства, які зумовлені діючим законодавством; надає підприємствам підстави самостійності, на власний ризик здійснювати свою діяльність, яка спрямована на одержання прибутку шляхом створення і реалізації продукції або послуг [8, с. 16].

Законодавство України [6, 9] виділяє такі види підприємств за розмірами: великі, середні та малі, в числі малих окремо виділяються мікропідприємства. Визначальними критеріями розподілу підприємств за розмірами є чисельність зайнятих працівників та вартісні показники обсягу доходів. Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9] також передбачена класифікація підприємств за розмірами, яка має на меті визначення майнових обсягів підприємства, обсягів його доходів від усіх видів діяльності, а також кількості найманих працівників, які, з одного боку забезпечують отримання запланованого обсягу доходів, а з іншого боку – формують витратну частину, в т.ч. у вигляді податкових відрахувань.

Таким чином, важливою складовою розуміння підприємства як юридично самостійної ланки економіки, є фінансова звітність, складання якої регламентується [9]. На підставі аналізу фінансової звітності підприємства здійснюють аналіз фінансового стану. Питанням управління фінансовим станом приділяли значну увагу такі вчені, як Л.М. Бурмистрова, Б. Коллас, Л.М. Павлова, К. Татеісі, Х.Й. Фольмут, А.Д. Шеремет. Л.М. Бурмистрова зазначала, що управління фінансовим станом – це система управління фінансами підприємства з метою досягнення максимального прибутку.

Б. Коллас стверджував, що управління фінансовим станом підприємства – це використання фінансових ресурсів для ефективного

розвитку виробництва і отримання максимального прибутку [11, с.154]. На думку Л.М. Павлової управління фінансовим станом – це сукупність прийомів і методів впливу на об'єкт для досягнення певних результатів, спрямованих на збільшення фінансових ресурсів та забезпечення розвитку ефективного функціонування фінансової системи на всіх рівнях [12, с. 61]. К. Татеісі вважає, що з функціональної точки зору, управління фінансовим станом являє собою систему економічного управління і частину фінансового механізму; з інституційної точки зору це є орган управління; з організаційно-правової точки зору – це вид підприємницької діяльності [12, с. 87]. На думку Х.Й. Фольмут управління фінансовим станом підприємства - це поліпшення рентабельності, забезпечення ліквідності та підвищення ефективності його роботи [14, с. 115].

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [15, с.16].

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперервний випуск і реалізація високоякісної продукції [16, с.27].

Отже, фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства. Бухгалтерська звітність підприємства є основним джерелом інформації для оцінювання та управління фінансовим станом, а фінансовий аналіз виступає інструментарієм фінансового менеджменту. Ретельне вивчення бухгалтерських звітів розкриває причини досягнутих успіхів, а також недоліків у роботі підприємства, допомагає розробити заходи вдосконалення його діяльності. Повний всебічний аналіз

звітності потрібний насамперед власникам і адміністрації підприємства для прийняття управлінських рішень про оцінку своєї діяльності.

Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. Звіт про фінансові результати – це звіт про доходи, витрати і результати діяльності підприємства. Він є складовою частиною квартальної та річної фінансової звітності підприємств. Метою складання цього звіту є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки і збитки від діяльності підприємства за звітний період. У звіті про рух грошових коштів відображається рух грошових коштів від трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової. Звіт про власний капітал доповнює інформацію про фінансовий стан підприємства та зміни між датами балансу, яка надана в інших звітах: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів. Метою складання звіту про власний капітал є надання користувачам узагальненої інформації про всі доходи і витрати, що впливають на власний капітал підприємства протягом звітного періоду, а також про інші зміни власного капіталу, що дає можливість оцінити зміни в фінансовому стані і причини таких змін. Ця інформація є корисною як для власників підприємства, так і для інших користувачів фінансових звітів. Примітки до фінансових звітів це сукупність показників і пояснень, що забезпечує деталізацію і обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами). Всі ці фінансові звіти складаються відповідно до [9].

Побудова ефективної системи управління фінансовим станом передбачає створення відповідної фінансової служби на підприємстві. Враховуючи обсяги і складність задач, що вирішуються на підприємстві, його фінансова служба може бути представлена: фінансовим управлінням – на великих підприємствах; фінансовим відділом – на середніх підприємствах; фінансовим директором або головним бухгалтером, який займається не

тільки питаннями бухгалтерського обліку, але й питаннями фінансової стратегії – на малих підприємствах.

1.2. Методичні засади управління фінансовим станом підприємства

Методика аналізу фінансово – господарської діяльності підприємства включає: горизонтальний та вертикальний аналіз активів і пасивів, аналіз ліквідності, аналіз фінансової стійкості, аналіз ділової активності, аналіз рентабельності.

Питання розробки методики аналізу фінансового стану підприємств розглядалися в працях зарубіжних науковців і практиків, зокрема М.І. Баканова, І.Т. Балабанова, О.М. Волкової, А.І. Ковальова, В.В. Ковальова, М.Н. Крейніної, Р.С. Сайфуліна, Г.В. Савицької, М.О. Федотової, А.Д. Шеремета, Л. Бернстайна, А. Гропелі, Е. Нікбахта, Е. Хелферта та ін. Вагомий внесок у розробку методичних засад оцінки фінансового стану за вітчизняним досвідом внесли вчені-економісти О.І. Барановський, А.І. Даниленко, І.В. Зятковський, В.М. Івахненко, Л.А. Лахтіонова, О.Г. Мендрул, В.О. Мец, О.В. Павловська, В.М. Суторміна, О.О. Терещенко, М.Г. Чумаченко, А.В. Чупіс та ін. Опрацювання вітчизняних джерел інформації надало нам змогу стверджувати, що А.М. Поддєрьогіним виділено найбільш інформативну групу показників, які всебічно розкривають фінансовий стан підприємства. Ці показники представлено в табл. 1.1.

Наведемо коротку характеристику кожного з них. Коефіцієнт співвідношення позикових (довгострокових та короткострокових) і власних коштів показує скільки грн. позикових коштів довгострокового та короткострокового характеру припадає на кожну грн. власного капіталу. Він характеризує залежність підприємства від позикового капіталу. Коефіцієнт автономії показує питому вагу власного капіталу у сукупному капіталі підприємства. Якщо питома вага складає більше 50%, то вважається, що

підприємство є фінансово стійким за структурою капіталу. Також про стійкість фінансового стану свідчить питома вага нерозподіленого прибутку у складі власного капіталу. Якщо ж у підприємства замість нерозподіленого прибутку є непокриті збитки, то їх від'ємне значення знижує обсяг власного капіталу та знижує питому вагу власного капіталу у складі сукупного капіталу.

Таблиця 1.1

Система показників дослідження фінансового стану підприємства за методикою А.М. Поддєрьогіна

Назва показника	Формула	Норматив
1	2	3
Показники фінансової стійкості		
Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів	$(\text{ф.1р.1595} + \text{ф.1р.1695}) / \text{ф.1р.1495}$	< 1
Коефіцієнт автономії	$\text{Ф.р.1495} / \text{ф.1р.1900}$	> 0,5
Коефіцієнт маневреності власних коштів	$(\text{ф.1 р.1495} - \text{ф.1р.1095}) / \text{ф.1р.1495}$	> 0,2
Коефіцієнт фінансування (розраховується як співвідношення залучених та власних засобів)	$(\text{ф.1р.1595} + \text{ф.1р.1695}) / \text{ф.1р.1495}$	< 1
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$(\text{ф.1р.1195} - \text{ф.1р.1695}) / \text{ф.1р.1195}$	> 0,6
Коефіцієнт фінансового леверіджу (важеля)	$\text{ф.1р.1595} / \text{ф.1р.1495}$	< 1
Показники ліквідності та платоспроможності		
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\text{ф.1р.1195} / \text{ф.1р.1695}$	1,5...2,5
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\text{ф.1(р.1195-1100)} / \text{ф.1р.1695}$	> 0,6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\text{ф.1(р.2350+1165)} / \text{ф.1р.1695}$	> 0,2
Оптимальна сума чистого оборотного капіталу	Чок = $\text{ф.1.ряд.1195} - \text{ф.1.ряд.1695}$	> 0
Аналіз майнового стану підприємства		
Коефіцієнт зносу основних засобів	$\text{ф.1р.1012} / \text{ф.1р.1011}$	Зменшення
Аналіз ділової активності підприємства		
Коефіцієнт оборотності активів	$\text{ф.2р.2000} / (\text{ф.1(р.1300гр.3} + \text{р.1300гр.4)} / 2)$	Збільшення
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	Тривалість періоду / коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Зменшення
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	Тривалість періоду / коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Зменшення
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	$\text{ф.2р.2000} / (\text{ф.1(р.1011гр.3} + \text{р.1011гр.4)} / 2)$	Збільшення
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	$\text{ф.2р.2000} / (\text{ф.1(р.1495гр.3} + \text{р.1495гр.4)} / 2)$	Збільшення
Аналіз рентабельності підприємства		
Коефіцієнт рентабельності активів	$\text{ф.2р.2350(2355)} / (\text{ф.1(р.1300гр.3} + \text{р.1300гр.4)} / 2)$	>0 Збільшення

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$\frac{\text{ф.2р.2350(2355)}}{(\text{ф.1(р.1495гр.3+р.1495гр.4)/2})}$	>0 Збільшення
---	--	--------------------

Коефіцієнт маневреності власних коштів показує яка частина оборотних коштів підприємства сформована за рахунок власних коштів, що свідчить про фінансову незалежність поточної діяльності від короткострокових позикових коштів. Зазвичай вважається, що підприємство працює без додаткових фінансових ризиків своїй поточній діяльності у тому випадку, коли коефіцієнт маневреності власних коштів не менше за 0,2; оптимальним вважається рівень коефіцієнта 0,4.

Коефіцієнт фінансування розраховується як співвідношення залучених і власних засобів, тобто показує скільки залучених коштів припадає на 1 грн. власних коштів. Безумовно важливо, щоб співвідношення залучених та власних коштів було менше одиниці. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами – він показує скільки власних оборотних коштів припадає на 1 грн. оборотних коштів, тобто також характеризує фінансову незалежність поточної діяльності від позикових коштів. Вважається, що підприємство має достатню фінансову незалежність відносно фінансування поточної діяльності, якщо коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами більше 0,6, тобто більше 60% оборотних коштів є власними оборотними коштами.

Коефіцієнт фінансового важеля (леверіджу) – показує скільки короткострокових залучених коштів припадає на 1 грн. власного капіталу. Динаміка цього показника свідчить про фінансову політику підприємства відносно залучення позикових коштів з метою підвищення рентабельності власного капіталу. Такий ефект званий як ефект фінансового важеля.

Коефіцієнт загальної ліквідності показує співвідношення оборотних активів та короткострокових зобов'язань, яке повинно прагнути до 2 для того, щоби оборотні активи покривали короткострокові зобов'язання з перевищенням у, наприклад, два рази. Це є запорукою своєчасності

погашення короткострокових зобов'язань виключно за рахунок оборотних активів, тобто не долучаючи до цього процесу інші види активів.

Коефіцієнт поточної ліквідності являє собою співвідношення оборотних активів за вирахуванням запасів до короткострокових зобов'язань. Вирахування запасів означає, що із співвідношення виключені повільноліквідні активи. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує співвідношення абсолютноліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Всі ці коефіцієнти характеризують спроможність підприємства розраховуватись за своїми короткостроковими зобов'язаннями тими чи іншими видами оборотних активів.

Коефіцієнт зносу основних засобів характеризує стан основних засобів з точки зору їх спроможності забезпечувати випуск конкурентоспроможної продукції (економічний чинник), а також з точки зору необхідності капітальних вкладень (за рахунок чистого прибутку, або за рахунок інвестиційних коштів зовнішніх інвесторів) в об'єкти основних засобів з метою їх реконструкції, модернізації, або повного оновлення (фінансовий чинник). З економічної точки зору вважається за достатнім, коли рівень показника становить 40%. Якщо є рішення показника більше 70%, можна вважати, що такі основні засоби не в повній мірі задовольняють якісні потреби ринку у продукції, яка випускається підприємством. Якість продукції, що є низькою, є передумовою втрати ринків збуту та у подальшому веде до банкрутства. Тому розгляд цього показника в динаміці є важливим завданням забезпечення економічної безпеки підприємства.

У табл. 1.2 наведено динаміку показників зносу основних засобів у промисловості. Звертає на себе увагу той факт, що у промисловості нараховується більше 30% всіх основних засобів, тобто високий ступінь зносу основних засобів у промисловості негативно позначається на всій національній економіці України. Також слід зазначити, що ступінь зносу основних засобів у 2015 р., яка дорівнює 76,9% більш адекватно відображає стан основних засобів у порівнянні зі значеннями 2016 – 2019 рр. тому, що у

цих періодах було змінено фінансову звітність та відповідно відображення вартості основних засобів.

Таблиця 1.2

Основні показники розвитку промисловості України

Показники / роки	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Основні засоби промисловості у фактичних цінах, млрд. грн.	285,3	456,7	1101,2	1749,1	1937,8	3842,5	3072,9	2454,5	2356,6	2015,4
Основні засоби промисловості, % до з вартості основних засобів	34,4	35,9	16,6	16,8	14,1	50,3	37,6	31,7	32,5	30,7
Ступінь зносу основних засобів у промисловості, %	48,8	57,9	63,8	56,9	60,3	76,9	69,4	59,1	60,1	60,5

Важливою складовою управління фінансовим станом підприємства є аналіз ділової активності. Дефіцит ресурсів, у зв'язку з постійним зростанням об'ємів їх споживання, призвів до активізації пошуків шляхів раціоналізації діяльності підприємств. Загострилося питання ефективності діяльності, яке передбачає її кількісну та якісну оцінку за допомогою відносних показників. А зважаючи, що підприємство є цілісною системою, що складається із різних складових та використовує для своєї діяльності різноманітні ресурси, то і підходів до визначення його ефективності існує декілька, кожен з яких враховує характер тих ресурсів, використання яких оцінюється. Один з напрямків, який використовується для оцінки ефективності, задіяних в процесі виробництва ресурсів, є аналіз ділової активності підприємства. Аналіз ділової активності може бути оцінений за допомогою коефіцієнтів оборотності.

Коефіцієнти оборотності – показують скільки грн. доходу від реалізації припадає на 1 грн. того чи іншого виду ресурсів (активи, основні засоби, оборотні активи тощо). Коефіцієнт оборотності активів називається ще коефіцієнтом трансформації і показує повний оборот всіх активів підприємства, які перетворюються на продукцію та повертаються на підприємство у вигляді виручки від реалізації. Цікавим для аналітичного дослідження є розрахунок періоду обороту ресурсів в днях. Так, період обороту дебіторської заборгованості (в днях обороту) показує період в дн., за який дебіторська заборгованість повертається на підприємство (період відтермінування платежів за відвантаженою покупцям продукцію). Коефіцієнт оборотності власного капіталу показує скільки грн. доходу від реалізації продукції припадає на 1 грн. середньорічної вартості власного капіталу.

Під час поточного аналізу в якості критеріїв ділової активності найчастіше використовують такі показники, як обсяг реалізації продукції, товарів, наданих послуг; прибуток; величина капіталу, авансованого в активи підприємства та інші. При цьому, обов'язково враховують, так зване, «золоте правило» економіки підприємства, згідно якого прибуток повинен зростати

більш високими темпами, ніж обсяг реалізації продукції та вартість майна підприємства. Це означає, що витрати виробництва повинні, знижуватись, а ресурси підприємства використовуватись ефективніше. Оптимальним вважають наступне співвідношення:

$$(1.1) \quad T_{\text{ПР}} > T_{\text{Р}} > T_{\text{К}} > 100\%$$

де $T_{\text{ПР}}$ – темп росту прибутку до оподаткування, %;

$T_{\text{Р}}$ – темп росту обсягу реалізації, %;

$T_{\text{К}}$ – темп росту авансованого капіталу, %.

Якщо вищезазначені умови виконуються, то це є свідченням того, що:

– обсяг реалізації продукції зростає більш високими темпами, ніж вкладений капітал, тобто, ресурси підприємства використовуються більш ефективно;

– прибуток підприємства збільшується більш інтенсивно, ніж обсяг реалізації, що свідчить про відносне зниження витрат виробництва;

– економічний потенціал підприємства зростає, оскільки всі темпи зміни показників більші за 100%.

Рентабельність – це відносний показник, який відображає відношення отриманого ефекту (прибутку) до понесених витрат. Рентабельним є такий стан діяльності, коли протягом певного періоду отримані доходи перевищують витрати, створюється і накопичується прибуток. Протилежним станом є збитковість, коли доходи не компенсують понесені витрати. Показники рентабельності відображають економічну ефективність діяльності. Вони адекватніше, ніж прибуток, відображають результати діяльності підприємства; враховуються при розробці інвестиційної, цінової політики тощо. Показники рентабельності відносяться до найбільш варіабельних за своїм змістом і таких, що трактуються неоднозначно.

Так, показник рентабельності активів може бути розрахований за будь – яким видом прибутку (валовий прибуток, фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат до оподаткування, чистий прибуток) та визначається відношенням прибутку до середньорічної вартості активів.

В цілому показники, що характеризують фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, ділову активність, рентабельність та ін. слугують методичним підґрунтям управління фінансовим станом у напрямку економічної безпеки підприємства.

1.3. Економічна безпека підприємства: системний підхід

Проблема забезпечення економічної безпеки підприємства належить до розряду пріоритетних, що обумовлюється такими причинами: нестабільністю економічної ситуації в країні; посиленням зовнішнього конкурентного впливу; зниженням купівельної спроможності населення; зростанням злочинності; збільшенням випадків рейдерських атак на підприємства; необхідністю реструктуризації бізнесу на базі найновітніших інформаційних технологій, що сприяють появі інформаційно-обчислювального та телекомунікаційного обладнання, яке вимагає особливого захисту; необхідністю підвищення конкурентоспроможності підприємства тощо. Останнім часом витрати підприємств на створення систем безпеки невпинно зростають, що також підтверджує неможливість стабільної діяльності підприємства без забезпечення надійного рівня його безпеки. Як свідчить практика, співвідношення витрат, здійснених до моменту настання негативної події та завдання шкоди підприємству, і витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення майна і ресурсів дорівнює 1/15 [18].

У відповідності до наукових праць [19 – 22] можна виділити декілька суттєвих переваг системного підходу, які зумовлюють його наукове та

практичне розповсюдження та необхідність застосування в сфері економічної безпеки:

– по-перше, дозволяє встановити оптимальний ступінь аналітичного розчленування об'єкта та визначити таку адекватну «аналітичну одиницю», що надалі не розкладається. Це дає можливість встановити найбільш цінні структурні та динамічні властивості об'єкта, що зумовлюють його цілісне функціонування;

– по-друге, породжує принципово новий спосіб проведення досліджень, який дає можливість максимально повно встановити типологію, структуру та логіку взаємозв'язків елементів об'єкта, що зумовлюють цілісність його функціонування;

– по-третє, виводить наукове пізнання на принципово новий якісний рівень та забезпечує незрівнянно вищу пізнавальну цінність своїх висновків.

Потреба використання системного підходу для дослідження та формування методологічних засад управління економічною безпекою підприємства пояснюється тим, що своєю кінцевою метою він має угруповання всіх суттєво важливих чинників, які, в свою чергу, створюють позитивні умови для безпечного функціонування та розвитку підприємства.

Саме системний підхід дозволяє не тільки по-новому підійти до вирішення багатьох актуальних проблем, але й аналізувати конкретні позиції, дії, ситуації і цілі в комплексі логічних чинників. Суть системного підходу, при вирішенні проблем безпечного існування підприємств, полягає в тому, що діяльність колективу, функціонування підприємства, та вплив зовнішніх і внутрішніх факторів – розглядаються як динамічна система в сукупності її найважливіших зв'язків, яка сприяє знаходженню шляхів оптимізації цієї системи.

В сучасних умовах господарювання, підприємства, як правило, самостійно визначають свою економічну спрямованість, організовують виробничий і збутовий процеси, і несуть повну відповідальність за результати своєї діяльності. Це обумовлює вжиття комплексних заходів,

спрямованих на захист господарчої діяльності підприємства, які відображаються у необхідності створення системи економічної безпеки.

У своїх працях М. Камлик дає наступне визначення комплексній системі економічної безпеки підприємства – це комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних чи юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних втрат та забезпечення сталого росту підприємства у майбутньому [24].

До завдань, що вирішуються системою забезпечення економічної безпеки, зазвичай належать:

- прогнозування можливих загроз для економічної безпеки;
- організація діяльності з попередження можливих загроз (превентивні заходи);
- виявлення, аналіз і оцінка виникнення реальних загроз для економічної безпеки підприємства;
- прийняття рішень і організація діяльності нейтралізації та ліквідації наслідків реалізації загрози;
- постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Організація і функціонування комплексної системи економічної безпеки підприємства з метою максимальної ефективності повинна ґрунтуватися на певних принципах. Про це писали багато авторів, у тому числі й В. Мак-Мак, який виділяє наступні принципи системи безпеки підприємства: пріоритет заходів попередження; законність; комплексне використання сил і коштів; координація і взаємодія всередині і поза підприємством; поєднання гласності з конспірацією; компетентність; економічна доцільність; планова основа діяльності; системність [24].

На нашу думку, цей перелік принципів потрібно дещо розширити та більш чітко окреслити суть кожного з них.

Принцип безперервності. Для ефективного захисту діяльності підприємства, в умовах підвищеного ризику та конкуренції необхідне безперервне функціонування та виконання своїх завдань системою економічної безпеки.

Принцип законності. Порушення закону призводить до негативних наслідків, таких, як застосування штрафних санкцій з боку правоохоронних органів, послаблення системи економічної безпеки, шантажу з боку кримінальних структур і. т.д. Внаслідок такої ситуації даний принцип передбачає, що діяльність підприємства повинна плануватись відповідно до вимог чинного законодавства.

Принцип економічної доцільності. Полягає у тому, що витрати на проведення заходів безпеки не повинні бути вищими за доходи підприємства.

Принцип комплексності, тобто поєднання превентивних та реактивних заходів. Превентивні – заходи попереджувального характеру, які зменшують імовірність виникнення чи реалізації загроз для економічної безпеки підприємства. Реактивні – заходи, які здійснюються у випадку реального виникнення загрози або з метою мінімізації їх негативного впливу.

Принцип диференціювання. Вибір заходів щодо протидії реалізації загрози відбувається в залежності від її характеру і ступеня важкості наслідків.

Принцип координації. Для виконання поставлених завдань необхідне постійне погодження діяльності різних підрозділів служби безпеки, інших структурних підрозділів підприємства, зовнішніх суб'єктів безпеки.

Принцип контролю. Для оцінки і можливого удосконалення системи економічної безпеки, на підприємстві повинен здійснюватися контроль з боку керівництва за діяльністю співробітників служби економічної безпеки.

Чітке дотримання цих принципів забезпечує логічну послідовність дій всіх співробітників та організованість у реалізації заходів безпеки, що в

кінцевому результати сприятиме підвищенню ефективності роботи системи економічної безпеки підприємства.

Тактика забезпечення безпеки підприємства припускає застосування конкретних процедур і виконання конкретних дій з метою забезпечення його економічної безпеки. Мова йде про такі процедури та діях як: розширення юридичної служби підприємства; прийняття додаткових заходів щодо збереження комерційної таємниці; створення підрозділу комп'ютерної безпеки; пред'явлення претензій контрагенту-порушнику; звернення з позовом до судових органи; звернення до правоохоронних органів і т.п. Таким чином, комплексна система економічної безпеки підприємства має включати в себе строгий перелік взаємозалежних елементів, що забезпечують безпеку підприємства при досягненні нею основних цілей бізнесу.

Варто зауважити, що саме поняття системи економічної безпеки підприємства передбачає ефективне використання його ресурсів, що забезпечувало б стабільне функціонування підприємства на теперішньому етапі та стійкий розвиток у майбутньому. Для забезпечення економічної безпеки підприємство використовує всю сукупність своїх корпоративних ресурсів – таких чинників бізнесу, які використовуються власниками та менеджерами підприємства для досягнення його цілей [25].

Серед них виділяють:

- ресурс капіталу, який дозволяє купувати і підтримувати інші корпоративні ресурси;
- ресурс персоналу, який можна представити сукупністю працівників, їхніми знаннями і досвідом, що є основною з'єднувальною всіх чинників бізнесу, забезпечуючи досягнення його цілей;
- ресурс інформації і технологій – найбільш цінний і найдорожчий ресурс підприємства, що дозволяє йому адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього оточення бізнесу, ефективно планувати та здійснювати власну господарську діяльність;

– ресурс техніки та обладнання може бути придбаний за наявності вищенаведених ресурсів; – ресурс прав дозволяє підприємству долучитися до передових новітніх технологій, не проводячи власних наукових досліджень.

Отже, для забезпечення власної безпеки підприємство має такі засоби:

- технічні (охоронно-пожежні системи, відеоапаратура тощо);
- організаційні (створення спеціалізованих підрозділів чи структур, які забезпечуватимуть безпеку підприємства, а також система управління);
- інформаційні (комп'ютери, захисні мережі і сама інформаційна продукція, у т.ч. необхідна для прийняття рішень інформація);
- фінансові, без яких і функціонування системи безпеки буде неможливим;
- правові (у т.ч. розробка локальних правових актів з питань функціонування системи управління та забезпечення безпеки);
- кадрові (передусім, достатня кількість персоналу, який займається питаннями безпеки, його професіоналізм);
- інтелектуальні (залучення висококласних спеціалістів і науковців дозволяє запроваджувати нові системи безпеки).

Варто зазначити, що ці засоби потребують комплексного поетапного застосування, а не одночасного запровадження.

Серед функціональних складових економічної безпеки підприємства фінансова складова вважається провідною й вирішальною [26, 27], оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи. Фінансова безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності [28]. Н. Реверчук вважає, що фінансова безпека підприємства – це захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, шлях до досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Саме вона, на її думку, є провідною і вирішальною, оскільки за ринкових

умов господарювання фінанси є рушієм будь-якої економічної системи [29]. Призначення цієї складової полягає в забезпеченні фінансової стійкості підприємства, його платоспроможності та кредитоспроможності, прийнятному рівні прибутковості та рентабельності, достатньому рівні ліквідності активів, обґрунтуванні й величині дебіторської та кредиторської заборгованості, недопущенні банкрутства.

Друга складова – техніко-технологічна, характеризується необхідно низьким рівнем фізичного та морального зносу основних засобів та їх окремих складових, високими темпами впровадження прогресивних технологій, своєчасним оновленням основних засобів та ефективним їх використанням.

Третя складова – кадрова безпека, що є синтетичною категорією: економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології [30]. Кадрова безпека є уніфікованою категорією, яка виявляється на всіх рівнях від окремо взятого підприємства до національної економіки. Вона спрямована на забезпеченість підприємства працівниками високого інтелектуально-кваліфікаційного рівня, організації ефективної системи управління персоналом їх мотивації та оплати праці, а також раціональному використанні трудового потенціалу.

Четверта – силова, передбачає захист майна підприємства та його працівників. П'ята – екологічна, враховує відповідність екологічних результатів діяльності підприємства чинним нормативним параметрам, раціональність використання відходів, втрату прибутків через порушення екологічного законодавства та сплати штрафних санкцій. Шоста – політико-правова, визначає захищеність підприємства від рейдерських атак, дотримання платіжної дисципліни та трудового законодавства.

Сьома – інформаційна. Як визначає В. Ортинський, І. Керницький, З. Живко та ін. [31], інформаційна складова полягає у здійсненні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства. Відповідні служби виконують при цьому певні функції, які в

сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки. Восьма – ресурсна, полягає в забезпеченні виробництва основними видами ресурсів, необхідним рівнем якості, забезпечення запасів власними оборотними коштами, здатністю підприємства поповнювати, замінювати, зберігати й використовувати матеріальні ресурси так, щоб результат від перерахованих дій підвищував загальну безпеку.

Подана нами характеристика складових уможлиблює подальше формування методологічних засад управління економічною безпекою підприємства. Так, до основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства можна віднести:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності і досягнення високої конкурентоспроможності й технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- мінімізація руйнівної дії результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів і відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, а також комерційних інтересів – забезпечення оптимізації та ефективного використання усіх видів ресурсів.

Фахівці зазначають [32], що широкий спектр цілей формування економічної безпеки підприємства у контексті забезпечення гарантій його стабільного та максимально-ефективного функціонування на сучасному етапі

господарської діяльності і високого потенціалу розвитку в майбутньому вимагає системного їх розподілу у напрямках технологічної, ресурсної, фінансової, маркетингової і соціальної безпеки, що являють собою комплекс завдань і показників, підвищити які можливо лише успішно працюючи в усіх напрямках одночасно.

З урахуванням викладеного вище можна визначити такі загальні орієнтири дій і ухвалення рішень, які полегшують досягнення цих цілей:

- а) збереження і нарощування ресурсного потенціалу;
- б) проведення комплексу превентивних заходів щодо підвищення рівня захищеності власності й персоналу підприємства;
- в) залучення до діяльності із забезпечення безпеки підприємства всіх його працівників;
- г) професіоналізм і спеціалізація персоналу підприємства;
- д) пріоритетність несилових методів запобігання загрозам і їх нейтралізації;
- е) створення служби економічної безпеки на підприємстві.

Для досягнення цілей, на нашу думку, в умовах певного підприємства доцільно кожну з них конкретизувати сукупністю завдань:

- 1) захист законних прав та інтересів підприємства та його співробітників;
- 2) збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку обстановки;
- 3) вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу в компанії;
- 4) своєчасне виявлення можливих посягань до підприємства та його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеки;
- 5) недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб із протиправними намірами;
- 6) протидія технічному проникненню в злочинних цілях;

7) виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників підприємства на шкоду його безпеки;

8) захист співробітників підприємства від насильницьких посягань [55];

9) забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства;

10) добування необхідної інформації для вироблення найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності компанії;

11) фізична і технічна охорона будівель, споруд, території і транспортних засобів;

12) формування серед населення та ділових партнерів сприятливого думки про підприємство, що сприяє реалізації планів економічної діяльності та статутних цілей;

13) відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб;

14) контроль за ефективністю функціонування системи безпеки, вдосконалення її елементів [33].

Важливим етапом в побудованому механізмі є ідентифікація, створення класифікації, оцінювання і ранжування загроз. Підкреслимо, що є доцільним будувати свою окрему, індивідуальну класифікацію загроз економічній безпеці підприємства для кожного конкретного підприємства з метою їх ідентифікації та для реалізації заходів протидії їм.

Під час розробки стратегії заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства потрібно визначитися з пріоритетом загроз, тобто ранжувати загрози.

Тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими передбачає визначення наступних пріоритетів: фінансовий – досягнення максимально ефективного використання корпоративних ресурсів; кадровий – збереження і розвиток інтелектуального потенціалу підприємства,

ефективне управління персоналом; техніко-технологічний – ступінь відповідності застосовуваних на підприємстві технологій сучасним світовим аналогам; політико-правовий – всебічне забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства; інформаційний – ефективне інформаційне забезпечення господарської діяльності; екологічний – дотримання екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення навколишнього середовища; силовий – забезпечення фізичної безпеки працівників фірми та збереження майна; ресурсний – забезпечення підприємства усіма ресурсами.

Узагальнюючи думки вітчизняних та зарубіжних вчених, ми можемо констатувати, що рівень економічної безпеки підприємства залежатиме від того, наскільки ефективно його керівництво буде спроможне уникнути реальних загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища [34 – 42], застосовуючи систему заходів, які перераховані вище.

Надійність і ефективність системи безпеки підприємства визначають за одним критерієм – відсутністю чи наявністю завданих йому матеріальних збитків і моральної шкоди. Зміст цього критерію характеризується такими показниками:

- а) запобігання витоку конфіденційних відомостей;
- б) запобігання протиправним діям з боку персоналу підприємства, його відвідувачів, клієнтів або припинення таких дій;
- в) збереження майна й інтелектуальної власності підприємства;
- г) запобігання надзвичайним ситуаціям;
- д) припинення насильницьких злочинів щодо окремих (спеціально виділених) працівників підприємства і груп їх;
- е) своєчасне виявлення і припинення спроб несанкціонованого проникнення на об'єкти підприємства, що охороняються.

За результатами дослідження наукових розробок вітчизняних учених, напрямами зростання рівня економічної безпеки підприємства повинні стати такі [43 – 50]:

- підвищення його фінансової стійкості та незалежності;
- посилення конкурентоспроможності технологічного потенціалу;
- раціоналізація системи управління фінансами;
- підвищення рівня кваліфікації персоналу та повноцінне використання його інтелектуального потенціалу;
- високий рівень екологічності роботи, мінімізація руйнівного впливу результатів діяльності на стан навколишнього середовища;
- поліпшення правової захищеності усіх аспектів діяльності;
- надійний захист інформаційного середовища суб'єкта, його комерційної таємниці та досягнення високого рівня інформаційного забезпечення роботи усіх його служб;
- забезпечення безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів.

Таким чином, формування комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства це системний процес, який всебічно охоплює завдання ефективного використання всіх видів ресурсів, а також упередження загроз і ліквідації шкідливих наслідків впливу негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Висновки до розділу 1

Підприємство в широкому розумінні – це важлива, складна, відкрита, унікальна і необхідна феноменологічна система, яка базується на виробничо-технічній, організаційній та економічній побудові і спрямована, з одного боку, на задоволення потреб громадян та розвиток національного господарства, а з другого, – на підвищення ефективності його функціонування, тобто максимізацію прибутку при мінімумі затрат.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Побудова ефективної системи управління фінансовим станом передбачає створення відповідної фінансової служби на підприємстві. Враховуючи обсяги і складність задач, що вирішуються на підприємстві, його фінансова служба може бути представлена: фінансовим управлінням – на великих підприємствах; фінансовим відділом – на середніх підприємствах; фінансовим директором або головним бухгалтером, який займається не тільки питаннями бухгалтерського обліку, але й питаннями фінансової стратегії – на малих підприємствах.

Методика аналізу фінансово – господарської діяльності підприємства включає: горизонтальний та вертикальний аналіз активів і пасивів, аналіз ліквідності, аналіз фінансової стійкості, аналіз ділової активності, аналіз рентабельності.

До завдань, що вирішуються системою забезпечення економічної безпеки, зазвичай належать: прогнозування можливих загроз для економічної безпеки; організація діяльності з попередження можливих загроз (превентивні заходи); виявлення, аналіз і оцінка виникнення реальних загроз для економічної безпеки підприємства; прийняття рішень і організація

діяльності нейтралізації та ліквідації наслідків реалізації загрози; постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для забезпечення власної економічної безпеки підприємство має такі засоби: технічні (охоронно-пожежні системи, відеоапаратура тощо); організаційні (створення спеціалізованих підрозділів чи структур, які забезпечуватимуть безпеку підприємства, а також система управління); інформаційні (комп'ютери, захисні мережі і сама інформаційна продукція, у т.ч. необхідна для прийняття рішень інформація); фінансові, без яких і функціонування системи безпеки буде неможливим; правові (у т.ч. розробка локальних правових актів з питань функціонування системи управління та забезпечення безпеки); кадрові (передусім, достатня кількість персоналу, який займається питаннями безпеки, його професіоналізм); інтелектуальні (залучення висококласних спеціалістів і науковців дозволяє запроваджувати нові системи безпеки).

До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства можна віднести: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства; забезпечення технологічної незалежності і досягнення високої конкурентоспроможності й технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством; мінімізація руйнівної дії результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства; забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів і відділів організації; ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, а також комерційних інтересів – забезпечення оптимізації та ефективного використання усіх видів ресурсів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика ПАТ «ЗМК «ЗСС»

ПАТ Запорізький Металургійний Комбінат «Запоріжсталь» (далі ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь») був збудований в 1933 – 1939 роках. 4 січня 1997 року державне підприємство Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» було перетворено у відкрите акціонерне товариство із стовідсотковим державним капіталом. В період 1998 – 2001 рр. згідно з планом приватизації ВАТ «Запоріжсталь» проводилася поступова реалізація державної частки статутного фонду товариства шляхом пільгового розміщення акцій, продажу пакетів акцій на сертифікатних аукціонах, через фондову біржу, на некомерційному конкурсі.

ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» являє собою підприємство з повним металургійним циклом. Предметом діяльності підприємства є виробництво та збут металургійної продукції, металовиробів виробничого і побутового призначення, інших супутніх видів продукції металургійного циклу. Крім того, здійснюється виробництво та збут іншої продукції промислово-технічного призначення, сільськогосподарської продукції, товарів народного споживання і продуктів харчування.

ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» постійно ведуться роботи, спрямовані на покращення якості та розширення сортаменту виробляємої продукції. Усі види продукції користуються попитом як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, тому доцільність виробництва окремих виробів у найближчі роки не викликає сумніву.

Станом на 31.12.2018 р. середньооблікова чисельність штатних працівників складала 10 394 осіб; середня чисельність позаштатних осіб та осіб, які працюють за сумісництвом (зовнішнім) – 46 осіб; чисельність

працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу (дня, тижня) – 16 осіб. Фонд оплати праці складає 2 195 164,9 тис. грн. Збільшення фонду оплати праці (+409 608,5 тис. грн. або +22,9 %) відносно попереднього року відбулося за рахунок зростання середньої заробітної плати в еквіваленті повної зайнятості на 33,4 % (+549 144,0 тис. грн.) та зниження чисельності працюючих в еквіваленті повної зайнятості на 7,8 % (– 139 535,5 тис. грн.). Тобто, темп росту заробітної плати перевищує темп зниження чисельності працюючих, що свідчить про покращення умов праці на підприємстві. Кадрова програма ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», спрямована на забезпечення рівня кваліфікації працівників.

Структура реалізованої продукції підприємства у 2018 році в грошовому виразі представлена на рис. 2.1.

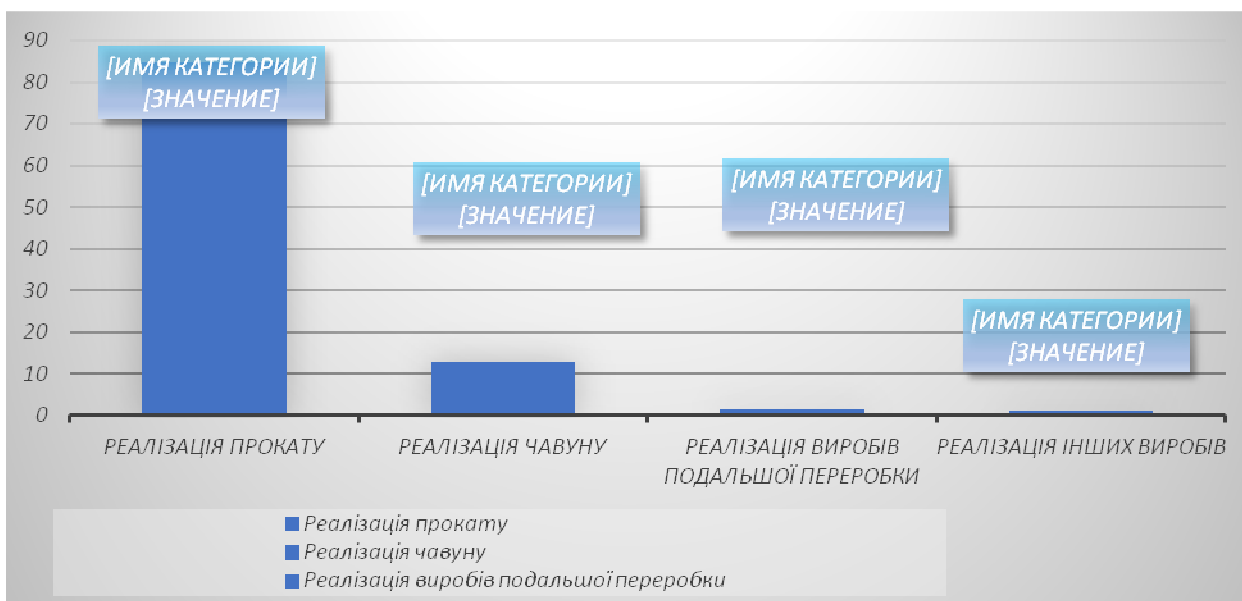

Рис. 2.1. Структура реалізації продукції ПАТ ЗМК «ЗСС» у 2018 р.

Найбільшу питому вагу в обсязі реалізації продукції підприємства ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» займає реалізація прокату (84,83%), на другому місці – реалізація чавуну 12,66%. У сумі обсяг реалізації цих двох видів продукції складає 97,49%, тобто саме ці види продукції впливають на конкурентоспроможність, економічну безпеку, фінансову стабільність роботи підприємства.

Слід звернути увагу на те, що ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» є експортноорієнтованим підприємством. Частка експорту в загальній сумі реалізації становить 65,63%. Основні ринки збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» це внутрішній ринок, Європа, Туреччина, Африка, СНД, Близький Схід, Азія, Америка. ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» отримує відшкодування ПДВ, тобто в своєму поточному господарському обороті воно має додатковий фінансовий ресурс, що позитивно впливає на оборотність грошових коштів та оборотних активів і, як наслідок, позитивно впливає на фінансові результати діяльності.

Структура реалізації продукції за ринковим критерієм представлена на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Структура реалізації продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» за ринковим критерієм

На думку світових експертів, попит на сталеву продукцію підтримують такі чинники, як відновлення економічної активності в західних країнах, а також покращення результатів економік, що розвиваються. Найшвидше попит на сталеву продукцію буде збільшуватися в країнах Азії (без Китаю). Також підвищення попиту очікується на ринках Близького Сходу та АСЕАН завдяки продовженню реалізації інфраструктурних проектів. Для Туреччини World Steel прогнозує відновлення економіки і національного ринку сталеві

продукції завдяки антикризовим заходам уряду, що також вплине на попит. Основними ринками збуту продукції ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 р. є такі: внутрішній ринок 25,13%; Європа 17,26%; Туреччина 14,04%; Африка 11,83%; країни СНД 8,64%; Близьній Схід 8,35%; Азія 6,02%; Америка 5,61%. Основними клієнтами підприємства на внутрішньому ринку є ТОВ «Метінвест СМЦ»; ТОВ «МД Істейт»; ТОВ «ЗЛМЗ»; ПрАТ «ТЗ «ТРУБОСТАЛЬ»; ПрАТ «ММК ім. Ілліча» та інші.

В табл. 2.1 нами представлено аналіз фінансових результатів (чистого доходу та чистого прибутку) ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» впродовж 2013 – 2018 рр. Він дає змогу стверджувати, що чистий дохід від реалізації є більш керованим фінансовим показником ніж чистий прибуток тому, що на чистий прибуток здійснює вплив низка нерегульованих підприємством чинників.

Таблиця 2.1

Динаміка фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

Показник	2014	2015	2016	2017	2018
Чистий дохід від реалізації продукції, млн. грн.	22111	31395	33159	46754	59154
Чистий прибуток, млн. грн.	1120	1805	4690	3348	1805
Темп росту чистого доходу, %	-	141,98	105,62	140,99	126,52
Темп росту чистого прибутку, %	-	161,16	259,83	71,39	89,74

Темп росту чистого доходу від реалізації продукції у 2015 р. складає 142%; у 2016 р. він уповільнюється до 106%; у 2017 р. темп росту практично відновлюється до рівня 2015 р. і складає 141%, а у 2018 р. знижується до 127%. Темп росту чистого прибутку у 2015 р. складає 161%; у 2016 р. чистий прибуток зростає у 2,6 разів; проте у 2017 р. він знижується і темп росту вже становить 71%, а у 2018 р. практично 90%. Можемо констатувати нестабільні темпи росту чистого прибутку, що негативно позначається на економічній безпеці підприємства.

Таблиця 2.2

**Основні результати фінансово-господарської діяльності ПАТ «ЗМК
«Запоріжсталь» у 2016 – 2018 рр.**

Найменування показника / рік	2016	2017	+,- Тис.грн.	ТР, %	2018	+,- Тис.грн.	ТР, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	33158709	46746886	+13588177	140,98	59153818	+12406932	126,54
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	23699479	38309499	+14610020	161,65	49414580	+11105081	128,99
Валовий прибуток	9459230	8437387	-1021843	89,20	7813209	-624178	92,60
Операційний прибуток	7063218	5210934	-1852284	73,78	2135646	-3075288	40,98
Чистий прибуток	4690083	3348549	-1341534	71,40	1804968	-1543581	53,90

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності (Додатки Г, Д, Є) і показує таке:

- темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості;
- у цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, що також негативно впливає на економічну безпеку;
- у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду; це свідчить про неефективне управління витратами на рівні операційної діяльності, що спричинило падіння обсягу чистого прибутку.

В цілому, діяльність ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» можна вважати ефективною та такою, що забезпечує достатній рівень економічної безпеки.

2.2. Аналіз майнового стану та капіталу ПАТ «ЗМК «ЗСС»

Аналіз майнового стану зазвичай починають з оцінки стану основних засобів (табл. 2.3). Для промислових підприємств, зокрема підприємств металургійної галузі, важливим є розуміння ступеня зносу основних засобів тому, що у більшості це основні засоби, що безпосередньо впливають на якість продукції [62].

Таблиця 2.3

Показники стану основних засобів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
частка основних засобів в активах підприємства, відсотків	53,9	39,7	-14,2	39,7	33,8	-5,9	33,8	29,2	-4,6

Частка основних засобів в структурі активів станом на кінець 2018 р. становить 29,2%, тобто близько 1/3 обсягу активів складають основні засоби. Така структура є характерною для промислових підприємств та потребує постійного моніторингу з боку власників та керівників підприємства з метою визначення джерел фінансування оновлення різних груп основних засобів, особливо їх активної частини. У зв'язку із тим, що підприємство перейшло на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, знос основних засобів практично відсутній (Додатки А, Б, В), тому розрахунок цього показника майнового стану не доречний.

Виконаємо горизонтальний та вертикальний аналіз активів за період 2016 – 2018 рр. (Додатки А, Б, В). На початок 2016 року загальна вартість майна ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» складає 30093898 тис.грн., на кінець року

40482468 тис.грн., тобто на 10388570 тис.грн. більше; темп росту вартості майна становить 134,5%, тобто відбувається приріст вартості майна. Зростання вартості майна підприємства відбулось за рахунок зростання балансової вартості нематеріальних активів; залишків незавершених капітальних інвестицій; балансової вартості інвестиційної нерухомості; балансової вартості залишків запасів; дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги; дебіторської заборгованості за виданими авансами; іншої поточної дебіторської заборгованості; інших оборотних активів. Питома вага необоротних активів в структурі активів підприємства на початок року складає 62,5%, на кінець 2016 року – 47,7%, що також є позитивною тенденцією та свідчить про процес декапіталізації активів, тобто збільшення мобільної складової у структурі активів, а саме оборотних активів. Оборотні активи в структурі сукупних активів на початок року склали 37,5%, а на кінець року 52,3%. Якщо збільшення оборотних активів супроводжується зростанням обсягу чистого доходу від реалізації продукції, то ми можемо стверджувати, що підприємство нарощує обсяги своєї господарської діяльності.

Темп росту майна у 2017 році становить 153,1%, що також є позитивною тенденцією, бо поряд із цим спостерігається зростання чистого доходу від реалізації продукції на 40,98%. Продовжує знижуватись питома вага необоротних активів в структурі майна підприємства з 47,7% на початок 2017 року до 37,9% на кінець 2017 року. Питома вага оборотних активів на початок року становить 52,3%, а на кінець 2017 року 62,1%, що також є свідченням нарощування обсягу господарської діяльності. Зростання вартості майна підприємства відбулось за рахунок зростання первісної вартості нематеріальних активів; первісної вартості основних засобів; первісної вартості інвестиційної нерухомості. Перелічені чинники вплинули на зростання вартісного обсягу необоротних активів на 21,6%-х пункти. В результаті змін у структурі оборотних активів відбулось також зростання питомої ваги оборотних активів на 81,9%-х пункти. На 25,6%-х пункти

зросла балансова вартість запасів, до яких віднесено виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція та товари. Продовжує зростати інша поточна дебіторська заборгованість.

Темп росту балансової вартості майна у 2018 році складає 113,7%, що супроводжується подальшим нарощуванням обсягу господарської діяльності. Питома вага необоротних активів впродовж 2018 року суттєво не змінилась. Взагалі суттєвих змін в структурі активів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2018 році не відбулось.

Таким чином, за період 2016 – 2018 рр. за результатами прогнозування складу та структури активів спостерігаються такі зміни у складі та структурі майна ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»: зростає балансова вартість майна; зростає питома вага оборотних активів з 37,5% на початок 2016 року до 64,6% на кінець 2018 р.; у підприємства стабільно зростає обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а також іншої поточної дебіторської заборгованості; також зростає дебіторська заборгованість за виданими авансами.

Другим етапом аналізу є аналіз джерел формування майна, або аналіз капіталу. Питома вага власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» на початок 2016 року становить 52%, на кінець року 49,9%, тобто капітал підприємства сформований практично у відношенні 50/50 власний до позикового капіталу. Це свідчить про нормальну фінансову стійкість підприємства. Важливою структурною складовою власного капіталу є нерозподілений прибуток. У підприємства впродовж 2016 року нерозподілений прибуток зростає з 4772435 тис.грн. на 01.01.2016 р. до 10392611 тис.грн. на 31.12.2016 р., тобто накопичення чистого прибутку становить 5620176 тис.грн. така тенденція свідчить про зміцнення економічної безпеки підприємства за рахунок накопичення власних джерел фінансування господарської діяльності, які, поряд з іншим, є інвестиційними ресурсами економічного розвитку.

Вивчення позикового капіталу дає змогу констатувати, що підприємство залучає довгострокові та короткострокові позикові кошти для забезпечення поточної та інвестиційної діяльності. ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» має короткостроковий кредит, темп росту короткострокової кредиторської заборгованості складає 110,9%. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок року становить 5679226 тис.грн., на кінець року 11282625 тис.грн., темп росту заборгованості становить 198,7%, тобто підприємство активно залучає кошти тимчасово у поточний господарський оборот. Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 37,6%, а на кінець року 42,7%, тобто впродовж 2016 р. підприємство підсилило свою залежність від короткострокових позикових коштів. Не дивлячись на це, підприємство вважається фінансово стійким.

Питома вага власного капіталу на початок 2017 року становить 49,9%, а на кінець року 42,3%. Позитивною динамікою характеризується зміна обсягу нерозподіленого прибутку, темп росту нерозподіленого прибутку складає 135,2%. Слід відмітити, що у 2017 році спостерігається уповільнення темпу росту нерозподіленого прибутку (у 2016 році темп росту складав 217,8%), але власне наявність приросту нерозподіленого прибутку свідчить про зміцнення економічної безпеки підприємства. Політика підприємства відносно довгострокового залучення грошових коштів у 2017 році практично не змінилась. Питома вага довгострокових зобов'язань на початок року становила 7,4%, а на кінець року 5,5%, тобто залежність підприємства від довгострокових позикових коштів є несуттєвою. Слід зауважити, що у 2017 році підприємство дещо змінило фінансову політику відносно залучення короткострокових позикових джерел фінансування у господарський оборот підприємства. У зв'язку із цим питома вага цих джерел фінансування впродовж 2017 року зросла на 9,5%. Таким чином, структура капіталу у 2017 році така: на початок року питома вага власного капіталу 49,9%; довгострокових позикових джерел 7,4%; короткострокових позикових джерел фінансування 42,7%; на кінець 2017 року питома вага власного

капіталу 42,3%; довгострокових позикових джерел 4,9%; короткострокових позикових джерел фінансування 52,2%.

Питома вага власного капіталу на початок 2018 року становить 42,3%, на кінець 2018 року – 45,1%. Чинник, що вплинув на зростання питомої ваги власного капіталу це зростання нерозподіленого прибутку з 22,7% на початок року до 28,6% на кінець року. Така динаміка є результатом ефективної роботи підприємства та передумовою його економічної безпеки. Темп росту нерозподіленого прибутку складає 139,4%, тобто він прискорився у порівнянні з 2017 роком, що є позитивною тенденцією та свідчить про покращення структури балансу. Знижується питома вага довгострокових зобов'язань в структурі капіталу з 5,5% на початок року до 4,4% на кінець 2018 року.

Питома вага короткострокових зобов'язань на початок року становить 52,2%, а на кінець року – 50,5%, тобто і у 2018 році підприємство не знижує обсяг короткострокових залучених коштів у поточному господарському обороті. Обсяг короткострокових кредитів банків залишається постійним та складає 3044256 тис.грн. на початок року та 3016618 тис.грн. на кінець року. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на початок і на кінець 2018 року практично не змінилась і її питома вага становить, відповідно, 42,2% та 42%.

Політика підприємства відносно залучення коштів контрагентів у поточну господарську діяльність ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» є стабільною вже впродовж трьох років. Чітко прослідковується зміна політики фінансування. Перевагу надається залученню короткострокових позикових коштів, зокрема, у вигляді короткострокової кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Цей вид заборгованості є безоплатним джерелом фінансування поточної діяльності, але в тому випадку, якщо підприємство не порушує свої зобов'язання за договорами з партнерами по господарській діяльності.

За результатами аналізу активів та капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» можна стверджувати, що структура активів та капіталу є відносно стабільною та гарантує економічну безпеку підприємству.

2.3. Аналітичне оцінювання відносних показників ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» в контексті економічної безпеки

Світовий досвід щодо такого поняття, як успішність підприємства, і в першу чергу, промислового підприємства, доводить, що досягти очікуваних результатів та забезпечити їх довготривалу сталість, можна тільки завдяки ефективному управлінню. Важливе місце при цьому відведено питанням аналітичного оцінювання відносних показників ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності. Також на особливу увагу заслуговують моделі оцінювання ймовірності банкрутства. Інформаційною базою для виконання розрахунків є «Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 19.01.2006 № 14 [59]. Ці Методичні рекомендації розроблені з метою забезпечення однозначності підходів при оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленні ознак поточної, критичної чи надкритичної їх неплатоспроможності та ознак дій, передбачених статтями 156² – 156⁴ Кримінального кодексу України, – приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень в системі контролінгу.

Відповідність розрахованих, згідно з вказаними Методичними рекомендаціями, економічних показників фінансового стану підприємств різним рівням неплатоспроможності визначається державним органом з питань банкрутства, арбітражним керуючим, підприємством, власником його майна (органом, уповноваженим управляти майном підприємства), інвестором, кредитором за власною ініціативою, а також у визначених Законом України «Про відновлення платоспроможності

боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) випадках, при проведенні експертизи фінансового становища підприємства. Джерелами інформації для проведення розрахунків економічних показників і виявлення ознак неплатоспроможності чи банкрутства є вибірккові показники з документів фінансової звітності підприємства, які відображаються у табличній формі.

Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України базуються на визначенні й аналізі значень окремих індикаторів за кожною складовою економічної безпеки з метою виявлення потенційних загроз економічній безпеці України. Розробка системи заходів по розвитку економіки держави в цілому і, в тому числі, окремих її галузей виробництва, потребує проведення постійного моніторингу стану безпеки грошово-кредитної системи щодо її стабілізації та зміцнення, збалансованості та ліквідності, достатності фінансових ресурсів, уникнення загроз та ризиків. Постійний аналіз і контроль порогових значень індикаторів економічної безпеки має забезпечувати своєчасне прийняття управлінських рішень щодо запобігання та попередження реальних і потенційних загроз економічним інтересам у відповідній сфері.

Формування переліку індикаторів здійснюється, в першу чергу, за принципами репрезентативності та достовірності. Для визначення (розрахунку) включають найбільш суттєві показники, що впливають на рівень економічної безпеки держави і адекватно, об'єктивно відображають стан всіх її складових. Розрахунок може здійснюватися на основі оцінки багатьох десятків окремих індикаторів, які базуються на офіційних статичних даних і на інших достовірних даних. В загальних положеннях Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України зазначено, що рекомендації мають інформаційний, рекомендаційний, роз'яснювальний характер та не є обов'язковими [64]. Зважаючи на виключне значення впливу економічної безпеки держави на стан виробничої сфери національної економіки, суб'єктів господарювання, рівень добробуту

громадян, особливої уваги заслуговує також процес систематизації та пріоритетності індикаторів економічної безпеки.

Економічну безпеку та базис для стабільного функціонування будь-якої країни забезпечує комплекс ефективно діючих галузей національного господарства, серед яких провідне місце займає металургійна галузь. Металургія України протягом тривалого часу демонструє нестійкість динаміки, наявність негативних показників, структурні деформації, тому відпрацюванню вказаних напрямків приділяли значну увагу, як промисловці, так і науковці. Разом з тим, з огляду на динамічність змін, гальмування в напрямках перебудови та систематичність процесів з виникнення нових проблем в металургійній галузі, залишаються такими, що потребують більш ґрунтовного дослідження питання відносно стану та векторів розвитку економічного механізму підприємств цієї галузі, зокрема, з позиції безпеки для національної економіки.

На першому етапі аналітичного оцінювання відносних показників розглянемо показники платоспроможності. Слід зауважити, що ця система показників характеризує фінансове положення підприємства та надає можливості своєчасно реагувати на появу ризиків у фінансово-господарській діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» з метою удосконалення фінансового управління шляхом використання інструментарію коефіцієнтного аналізу.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних засобів на початок 2017 року має від'ємне значення, тобто всі оборотні кошти підприємства сформовані за рахунок короткострокових позикових коштів, він дорівнює (-0,279). Вже на кінець року частка оборотних активів сформована за рахунок власних коштів і коефіцієнт дорівнює 0,041, тобто фінансова стійкість підприємства покращується. Взагалі, аналітики вважають, що цей коефіцієнт повинен бути 0,4, тобто 40% оборотних активів потрібно фінансувати за рахунок власних коштів для того, щоби підприємство вважалось фінансово стійким. В нашому випадку ми лише відзначаємо позитивну тенденцію зростання рівня показника. Впродовж 2017 року показник також зростає до

0,071, а у 2018 році він зріс до 0,131. Тобто з точки зору економічної безпеки рівень показника маневреності є не достатнім, але не критичним.

Таблиця 2.4

Показники оцінювання платоспроможності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік
маневреність власних оборотних засобів	-0,279	0,041	0,320	0,041	0,071	0,030	0,071	0,131	0,060
коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	0,782	1,043	0,261	1,043	1,076	0,033	1,076	1,213	0,137
коефіцієнт покриття - Кп	0,997	1,224	0,227	1,224	1,190	-0,034	1,190	1,318	0,128
коефіцієнт швидкої ліквідності	0,338	0,737	0,399	0,737	0,863	0,126	0,863	1,014	0,151
коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) (Кал)	0,068	0,068	0,000	0,119	0,119	0,000	0,022	0,022	0,000

Рис. 2.3. Динаміка коефіцієнту маневреності власних оборотних засобів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

До показників оцінки ліквідності відносять показник поточної (загальної ліквідності – рис. 2.4), коефіцієнт покриття, коефіцієнт термінової ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності. Коефіцієнт загальної ліквідності на початок 2016 року дорівнює 0,78, на кінець року він дорівнює

1. Впродовж 2017 року рівень показника суттєво не змінився, а на кінець 2018 року він дещо зріс до 1,2 (рис. 2.4). Таким чином, можна вважати, що з кінця 2016 року до кінця 2018 року обсяг оборотних активів у співвідношенні до довгострокових та короткострокових позикових коштів практично однаковий, лише на кінець 2018 року на 0,2 перевищує. Коефіцієнт покриття на початок 2016 року практично дорівнює одиниці (0,997), тобто вартісний обсяг оборотних активів дорівнює вартісному обсягу короткострокових зобов'язань. Впродовж 2016 року рівень показника зростає до 1,224, впродовж 2017 року він знижується до 1,19, а впродовж 2018 року знов зростає до 1,318. На думку аналітиків такий рівень показника можна вважати достатнім для спроможності підприємства покривати оборотними активами свої короткострокові зобов'язання. Коефіцієнт термінової ліквідності на початок 2016 року дорівнює 0,338, на кінець року 0,737, на кінець 2017 року – 0,863, а на кінець 2018 року – 1,014.

**Рис. 2.4. Динаміка коефіцієнта поточної ліквідності ПАТ «ЗМК
«Запоріжсталь»**

Таким чином, рівень термінової ліквідності також можна вважати достатнім для того, щоб ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» вважалось платоспроможним (табл. 2.4). Стосовно коефіцієнта абсолютної ліквідності, то впродовж всього періоду, що підлягає аналізу, цей показник нижче за рекомендований рівень (0,2 – 0,35), але він має специфічний характер –

характеризує грошову платоспроможність тільки на дату складання балансу, тому стверджувати, що підприємство має низький рівень платоспроможності не доцільно. В цілому можна стверджувати, що показники ліквідності забезпечують достатній рівень економічної безпеки у поточному періоді.

Наступним етапом аналізу є аналіз показників фінансової стійкості представлено в табл. 2.5. Частка оборотних активів в активах підприємства зростає з 37,5% на 01.01.2016 р. до 64,6% на 31.12.2018 р., що свідчить про зростання мобільності активів, це також є непрямим чинником свідчення нарощування підприємством обсягів господарської діяльності, що є позитивним у фінансово-господарській діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Частка власних оборотних коштів в загальній сумі оборотних коштів зростає з від'ємного значення (-27,9%) до позитивного значення (+13,1%), що свідчить про посилення фінансової стійкості підприємства. Частка запасів в оборотних активах на початок 2016 року становить 64,3%, впродовж 2017 року ця частка знижується до 26,7%, а впродовж 2018 року до 22,5%. Така тенденція свідчить про прискорення обороту елементів оборотних активів, а саме – грошових коштів, що інвестовані на формування запасів (виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції та товарів). Коефіцієнт фінансової автономії за твердженням аналітиків повинен бути більше 0,5. На початок 2016 року коефіцієнт фінансової автономії дорівнює 0,52, тобто має місце співвідношення: . Таке співвідношення є оптимальним з точки зору відносної незалежності підприємства від позикових коштів, але в реальному бізнесі відбувається не завжди так. Впродовж 2016 року рівень показника знижується на 0,42, а в 2018 році зростає до 0,44. Але ми не можемо стверджувати, що підприємство погіршило рівень своєї фінансової стійкості до того, як проаналізуємо весь комплекс показників. Тому, на даному етапі аналізу вважаємо, що підприємство є фінансово стійким, а рівень його економічної безпеки достатній для здійснення безперервної господарської діяльності.

Таблиця 2.5

Динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік	на початок року	на кінець року	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
частка оборотних коштів в активах, відсотків	37,5	52,3	14,8	52,3	62,1	9,8	62,1	64,6	2,5
частка власних оборотних коштів в їх загальній сумі, відсотків	-27,9	4,1	32,0	4,1	7,1	3,0	7,1	13,1	6,0
частка власних оборотних коштів у покритті запасів, відсотків	-43,4	10,6	54,0	10,6	26,6	16,0	26,6	58,3	31,7
частка запасів у оборотних активах, відсотків	64,3	38,6	-25,7	38,6	26,7	-11,9	26,7	22,5	-4,2
коефіцієнт покриття запасів	1,556	2,590	1,034	2,590	3,749	1,159	3,749	4,256	0,507
коефіцієнт фінансової автономії	0,520	0,499	-0,021	0,499	0,423	-0,076	0,423	0,438	0,015
коефіцієнт фінансової залежності	1,922	2,006	0,084	2,006	2,363	0,357	2,363	2,281	-0,082
коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,201	0,043	0,244	0,043	0,104	0,061	0,104	0,193	0,089
коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,480	0,501	0,021	0,501	0,577	0,076	0,577	0,533	-0,044
коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,166	0,156	-0,010	0,156	0,145	-0,011	0,145	0,121	-0,024
коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,166	0,106	-0,060	0,130	0,093	-0,037	0,115	0,073	-0,042
коефіцієнт структури позикового капіталу	0,216	0,148	-0,068	0,148	0,095	-0,053	0,095	0,080	-0,015
коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів	0,922	1,006	0,084	1,006	1,363	0,357	1,363	1,216	-0,147
показник фінансового левериджу	0,922	1,006	0,084	1,006	1,363	0,357	1,363	1,281	-0,082

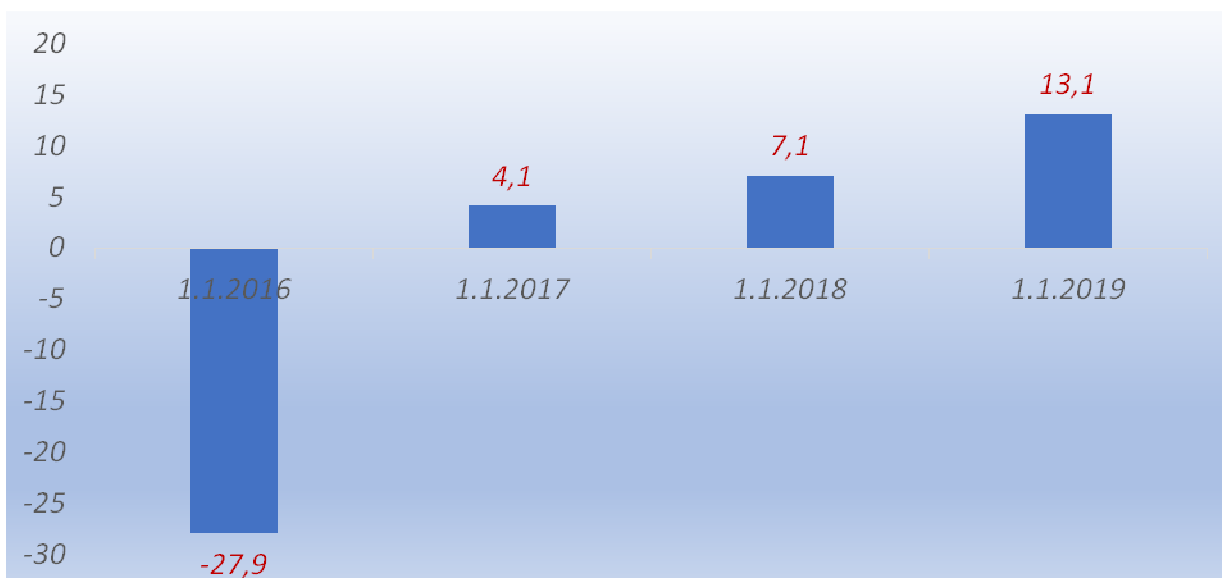

Рис. 2.5. Динаміка показника частки власних оборотних коштів в загальній сумі оборотних коштів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

Коефіцієнт фінансової залежності на початок 2016 року становить 1,922, на кінець року – 2,006, на кінець 2017 року 2,363, а на кінець 2018 року 2,281, тобто впродовж аналізованого періоду спостерігається зростання залежності підприємства від короткострокових позикових коштів, але ця залежність знаходиться в межах допустимої.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу свідчить про те, яка частина власного капіталу капіталізована, а яка перебуває у такій формі, що можна маневрувати цією частиною в ході нормальної господарської діяльності та здійснювати процеси інвестування за рахунок власних коштів. Коефіцієнт маневреності власного капіталу на початок 2016 року має від’ємне значення (-0,201) та свідчить про капіталізацію власного капіталу. Впродовж 2016 року коефіцієнт має рівень 0,043 – 0,061, тобто невелика частка власного капіталу перебуває у мобільній формі; на кінець 2017 року коефіцієнт дорівнює 0,193, тобто частка власного капіталу в мобільній формі зростає (рис. 2.6). Все це свідчить про зростання ефективності використання власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» та високий рівень його економічної безпеки.

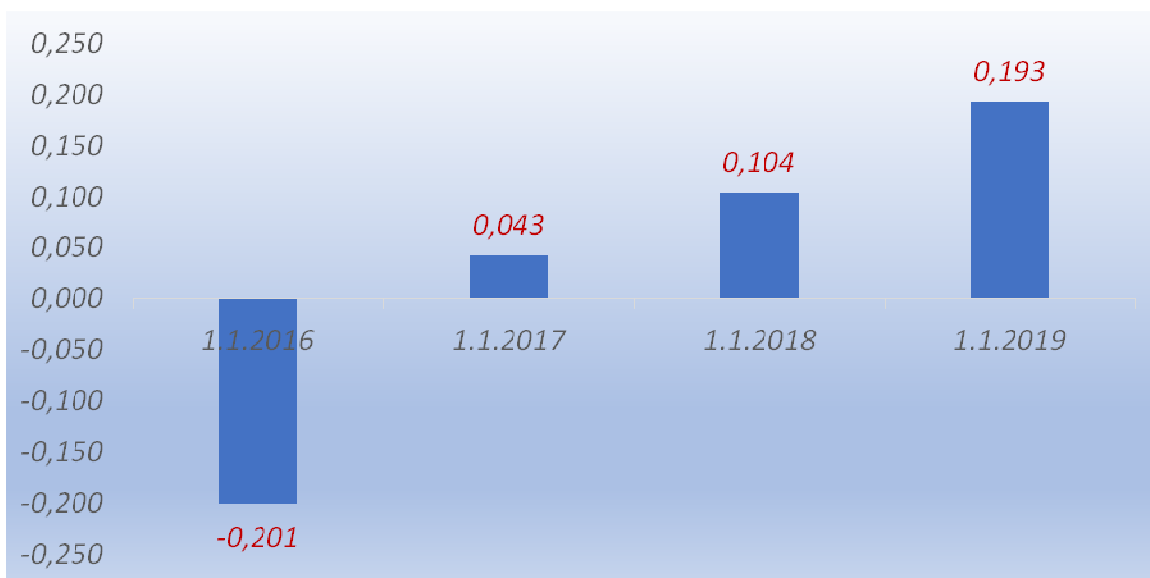

Рис. 2.6. Динаміка показника маневреності власного капіталу ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

В ході аналізу капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ми наголошували на тому, що впродовж 2016 – 2018 рр. у підприємства зростає його залежність від короткострокових позикових коштів. Це підтверджує рівень коефіцієнту концентрації позикового капіталу. На початок 2016 року він становить 0,48, на кінець року 0,501, на кінець 2017 року – 0,577, а на кінець 2018 року – 0,533. Тобто за аналізований період залежність підприємства від позикового капіталу зросла, але не критично, що суттєво не вплинуло на рівень фінансової стійкості та економічної безпеки ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів на початок 2016 року дорівнює 0,166, на кінець року – 0,106, на кінець 2017 року – 0,093, а на кінець 2018 року – 0,073, тобто поступово відбувається зниження питомої ваги довгострокових позикових коштів в структурі капіталу підприємства. Акцент переміщується в бік залучення короткострокових позикових коштів.

Наступним етапом аналізу є аналіз показників ефективності, а саме показників оборотності ресурсів. Основні показники цієї групи представлені в табл. 2.6. Продуктивність праці впродовж 2016 – 2018 рр. має тенденцію до зростання, що є позитивним чинником, який характеризує використання

трудоу ресурсів. Так. За 2015 рік продуктивність праці склала 2242,9 тис.грн. на одну особу, за 2016 рік – 2368,8 тис.грн. на одну особу, за 2017 рік – 4147,6 тис.грн. на одну особу, а за 2018 рік – 5666,1 тис.грн. на одну особу. Можна стверджувати, що впродовж 2015 – 2018 рр. ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ефективно використовує трудові ресурси (рис. 2.7), що дозволяє не тільки сплачувати заробітну плату своєчасно та в повному обсязі, а і реалізовувати політику мотивації персоналу до кращих результатів праці шляхом їх преміювання за трудові досягнення.

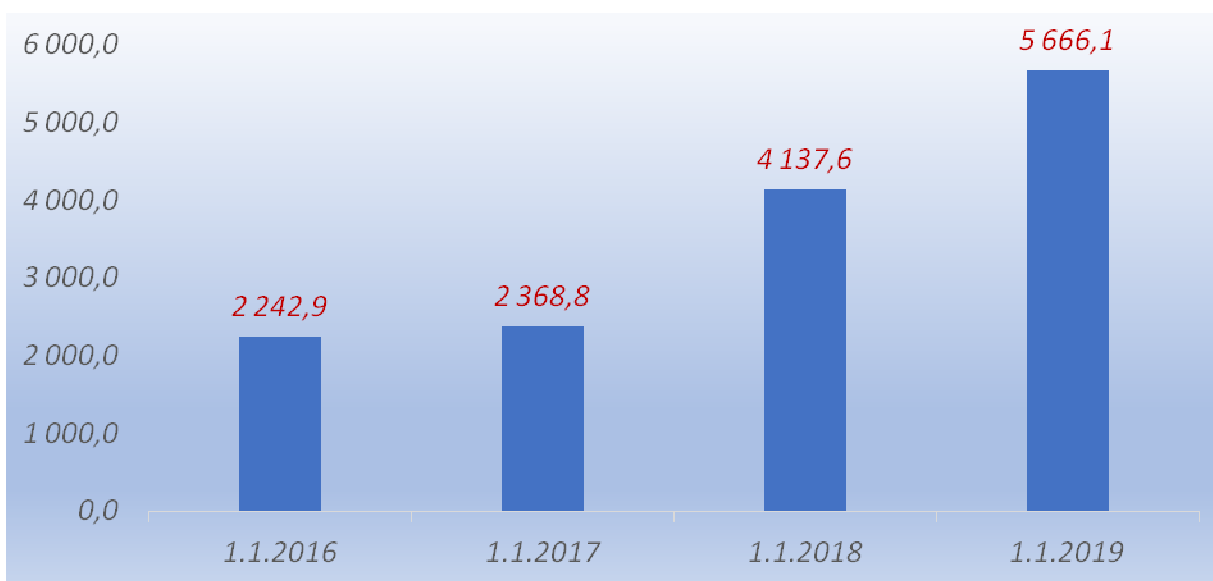

Рис. 2.7. Динаміка показника продуктивності праці ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Наступним показником ефективності використання ресурсів, а саме основних засобів, є показник фондівдачі. У 2015 році він склав 2,163 у 2016 році – 2,055, у 2017 році – 2,526, у 2018 році – 2,851, тобто також спостерігається підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. Оборотноість дебіторської заборгованості (у днях обороту) у 2015 році дорівнює 63 дн., у 2016 році 121 день, у 2017 році 178 дн. та у 2018 р. – 210 днів, тобто впродовж досліджуваного періоду підприємство змінило політику управління дебіторською заборгованістю з помірної на агресивну та у 2018 р. вже надає відтермінування повернення грошових коштів за

відвантажену продукцію на термін 210 днів, що негативно впливає на оборотність оборотних активів.

Таблиця 2.6

Динаміка показників ефективності використання ресурсів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	01.01.2016	01.01.2017	відхилення за рік	01.01.2017	01.01.2018	відхилення за рік	01.01.2018	01.01.2019	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
продуктивність праці, тис. гривень / особу	2 242,9	2 368,8	126,0	2 368,8	4 137,6	1 768,8	4 137,6	5 666,1	1 528,5
фондовіддача, гривень / гривень	2,163	2,055	-0,108	2,055	2,526	0,471	2,526	2,851	0,325
оборотність коштів у розрахунках (ОКРО), оборотів	5,696	2,987	-2,709	2,987	2,023	-0,964	2,023	1,712	-0,311
час обороту коштів у розрахунках (ЧОКР), днів	63	121	57	121	178	57	178	210	32
оборотність запасів, оборотів (ОЗО)	3,515	3,072	-0,443	3,072	4,155	1,083	4,155	4,823	0,668
час обороту запасів (ЧОЗ), днів	102	117	15	117	87	-31	87	75	-12
час обороту кредиторської заборгованості (ЧОКЗ), днів	202	264	62	264	263	0	263	267	4
тривалість операційного циклу (ТОЦ), днів	305	381	76	381	350	-31	350	342	-8
тривалість фінансового циклу, дн.	102	117	15	117	87	-31	87	75	-12
коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості	0,176	0,335	0,159	0,335	0,494	0,159	0,494	0,584	0,090
оборотність власного капіталу, об.	2,382	1,850	-0,532	1,850	2,014	0,164	2,014	2,071	0,057
оборотність сукупного капіталу, об.	1,188	0,940	-0,248	0,940	0,912	-0,028	0,912	0,893	-0,019
коефіцієнт стійкості економічного росту	0,115	0,232	0,117	0,232	0,128	-0,104	0,128	0,153	0,025
поточна платоспроможність	-12532647	-17111806	-4579159	-17111806	-33947955	-16836149	-33947955	-35669795	-1721840
коефіцієнт Бівера	0,222	0,314	0,092	0,314	0,145	-0,169	0,145	0,180	0,035

Також спостерігається незначне, але також уповільнення оборотності запасів у 2015 – 2016 рр. Так, у 2015 році тривалість обороту запасів становила 102 дн., у 2016 році 117 дн.. У 2017 році оборотність запасів вже становить 87 днів, а у 2018 році 75 дні.

Тобто суттєвих негативних проявів зниження ефективності використання коштів, що інвестовані в запаси, не виявлено, однак фінансове управління передбачає упереджуючі заходи з недопущення настання негативних наслідків.

Час обороту кредиторської заборгованості у 2015 році становить 202 дн., у 2016 р. 264 дн., у 2017 р. 263 дн., у 2018 р. 267 днів. Таким чином, впродовж аналізованого періоду підприємство практично не змінювало політику управління кредиторською заборгованістю, але спостерігається підвищення терміну повернення коштів і, як наслідок, зростання залежності підприємства від позикових коштів у вигляді кредиторської заборгованості (кошти клієнтів). За результатами аналізу коефіцієнтів оборотності нами розраховано тривалість операційного та фінансового циклів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» (рис.2.8).

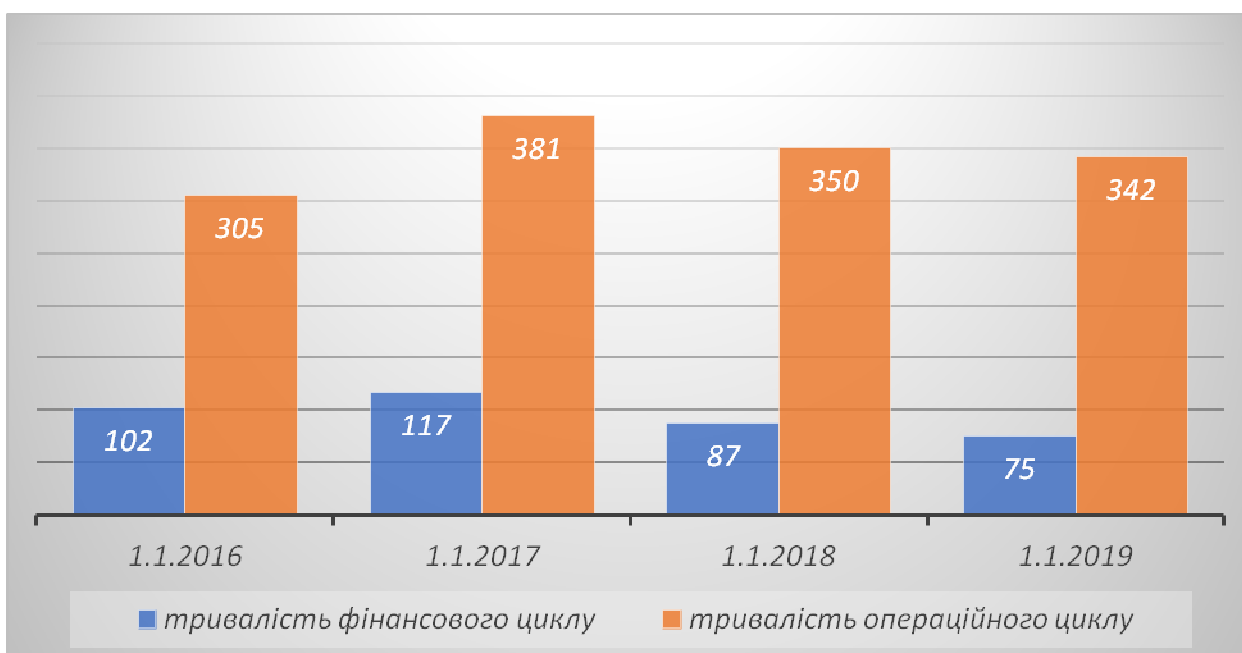

Рис. 2.8. Динаміка операційного та фінансового циклів підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Ми бачимо, що оборотні кошти, які інвестовано в запаси та дебіторську заборгованість обертаються у 2015 році за 305 дн., у 2016 р. за 381 дн., у 2017 році за 350 днів, а у 2018 році за 342 дн. Це означає, що впродовж цього періоду часу підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» може мати потребу у додатковому фінансуванні (як за рахунок власних коштів, так і за рахунок короткострокових позикових коштів).

Важливими з точки зору фінансового управління також є зміни тривалості фінансового циклу (циклу повного обороту грошових коштів ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»). Тривалість фінансового циклу у 2015 році дорівнює 102 дні, у 2016 році 117 днів, у 2017 році 87 днів, а у 2018 році 75 днів. Така динаміка може вважатись позитивною тому, що скорочення тривалості фінансового циклу свідчить про оптимізацію залучення та відволікання грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь». Зрозуміло, що у 2018 році впродовж 75 днів підприємство ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» потребує пошуку додаткових джерел фінансування своєї поточної діяльності.

Узагальнюючим показником є коефіцієнт стійкості економічного росту. Так, у 2015 році він дорівнює 0,115, у 2016 році – 0,232; у 2017 році – 0,128; у 2018 році – 0,153, тобто за весь період коефіцієнт стійкості економічного росту має позитивну тенденцію росту, що також характеризує фінансово-господарську діяльність підприємства з позитивної точки зору.

Важливим етапом оцінювання фінансового стану в контексті економічної безпеки є розрахунок поточної платоспроможності в абсолютних показниках та коефіцієнту Бівера. Поточна платоспроможність в абсолютних показниках (див. табл. 2.6) є величиною нестабільною та стрімко знижується на кінець 2018 р. Коефіцієнт Бівера визначається, як співвідношення суми фінансового доходу (чистий прибуток плюс амортизація) до загальної суми зобов'язань підприємства. Важливість цього показника для фінансового управління полягає в тому, що в чисельнику показника (чистий прибуток та сума амортизаційних відрахувань) відображено інтереси власників бізнесу

(це їх власні фінансові ресурси, які вони мають змогу спрямовувати на потреби розвитку власного бізнесу). Знаменник – це всі фінансові зобов'язання підприємства, структура та обсяг цих фінансових зобов'язань свідчить про ступінь готовності відповідати за обрану фінансову траєкторію, якою рухається підприємство, виходячи зі своїх фінансових можливостей.

В механізмі розрахунку коефіцієнта Бівера враховано інтереси груп, одна з яких має на меті акумулювати (накопичити, консолідувати капітал) власні фінансові ресурси, а друга – використати ці фінансові ресурси найбільш ефективно в господарському обороті. У 2015 році цей показник становить 0,22, а у 2016 році – 0,314. Це найвищий рівень показника. Вже у 2017 році він знижується до 0,145, а у 2018 році знов зростає до 0,18, але не досягає рівня 2016 року і навіть нижче за рівень 2015 року. Таким чином, найбільш продуктивним з точки зору економічної безпеки ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» з цього питання був 2016 рік.

За результатами аналізу ми бачимо, що спостерігається стійка тенденція зростання періоду відволікання грошових коштів із поточного господарського обороту в дебіторську заборгованість. Також звертає на себе увагу зростання періоду обороту кредиторської заборгованості, причому темп росту тривалості обороту кредиторської заборгованості значно нижче за темп росту періоду обороту дебіторської заборгованості. Так, темп росту періоду обороту дебіторської заборгованості становить 333%, а темп росту періоду обороту кредиторської заборгованості – 132%. Тобто, впродовж 2016 – 2018 рр. наше підприємство знаходиться в *гірших* умовах з комерційного кредитування.

Важливим етапом аналізу результатів фінансово-господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» є аналіз показників рентабельності (табл. 2.7). Рентабельність продукції підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2015 році становить 33,1%, що з точки зору економіки підприємства є достатнім рівнем рентабельності. У 2016 році цей показник зростає до 39,9% та є найбільш ефективним за всі роки, що досліджується діяльність

підприємства. Вже у 2017 році рентабельність продукції становить лише 22%, але таким рівнем рентабельності не може похизуватись ні одне підприємство Запорізької області, тому вважаємо, що і у 2017 році підприємство працювало ефективно на ринку його товарної продукції.

У 2018 році рентабельність продукції становила 19,7%, тобто спостерігається негативна тенденція зниження конкурентних позицій підприємства на товарному ринку. Позитивним є той факт, що впродовж досліджуваного періоду 2015 – 2016 рр. ми спостерігаємо зростання ефективності використання активів. Рентабельність активів зросла з 6,8% до 13,3%, що пояснюється підвищенням завантаження виробничих потужностей підприємства та сприятливою ціновою позицією підприємства на товарному ринку. Але вже до кінця 2017 року рентабельність активів знизилась до 6,5%, а до кінця 2018 року – зросла лише до рівня 7,1%, тобто досягла рівня 2015 року.

Слід зауважити, що позитивною є динаміка та тенденція росту рентабельності власного капіталу. Так, рентабельність власного капіталу ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» у 2015 році дорівнює 13,7%, у 2016 році – 26,2%, у 2017 році – 14,4%, а у 2018 році – 16,5%. Знову ми спостерігаємо закономірність найбільш ефективної роботи у 2016 році, але за підсумками роботи у 2018 році рівень рентабельності власного капіталу вище за рівень 2015 р. та 2017 р. Також ми з'ясували, що впродовж досліджуваного періоду прискорюється період окупності власного капіталу, а саме: у 2015 році він складає 7,3 р., у 2016 р. – 3,8 р.; у 2017 р. – 6,9 р.; у 2018 р. – 6 р., тобто в більш короткий проміжок часу власники підприємства отримують приріст власного капіталу, інвестованого у господарську діяльність ПАТ ЗМК «Запоріжсталь».

Таким чином, за результатами аналізу показників рентабельності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» ми можемо стверджувати, що підприємство є рентабельним, однак деякі негативні тенденції потребують додаткових

аналітичних досліджень щодо оцінювання ймовірності банкрутства з метою оцінювання рівня економічної безпеки.

Таблиця 2.7

Показники рентабельності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Основний показник, одиниця виміру	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	01.01.2016	01.01.2017	відхилення за рік	01.01.2017	01.01.2018	відхилення за рік	01.01.2018	01.01.2019	відхилення за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
рентабельність продукції, %	33,1	39,9	6,8	39,9	22,0	-17,9	22,0	19,7	-2,3
рентабельність діяльності, %	5,7	14,1	8,4	14,1	7,2	-7,0	7,2	8,0	0,8
рентабельність активів, %	6,8	13,3	6,5	13,3	6,5	-6,8	6,5	7,1	0,6
рентабельність сукупного капіталу, %	6,8	13,3	6,5	13,3	6,5	-6,8	6,5	7,2	0,7
рентабельність власного капіталу, %	13,7	26,2	12,5	26,2	14,4	-11,7	14,4	16,5	2,1
період окупності власного капіталу	7,301	3,821	-3,480	3,821	6,931	3,110	6,931	6,052	-0,879

Узагальнення аналітичного оцінювання фінансово-господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дає змогу зробити наступні узагальнюючі висновки:

- баланс підприємства є ліквідним, а підприємство платоспроможним, однак абсолютна платоспроможність знаходиться на наднизькому рівні;
- фінансова стійкість підприємства перебуває на достатньому рівні та дозволяє йому своєчасно розраховуватись за своїми обов'язками, але спостерігається підвищення залежності підприємства від позикових коштів;
- підприємство ефективно використовує майно та капітал у ході здійснення господарської діяльності;
- рентабельність підприємства перебуває на достатньо високому рівні, але необхідно здійснити прогнозування тенденції зміни рівня показників рентабельності.

Слід зауважити, що найбільш ефективним вважається 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались негативні тенденції, які потребують впливу шляхом прийняття управлінських рішень та недопущення погіршення умов функціонування підприємства у майбутньому.

Висновки до розділу 2

ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» являє собою підприємство з повним металургійним циклом. Предметом діяльності підприємства є виробництво та збут металургійної продукції, металовиробів виробничого і побутового призначення, інших супутніх видів продукції металургійного циклу. Крім того, здійснюється виробництво та збут іншої продукції промислово-технічного призначення, сільськогосподарської продукції, товарів народного споживання і продуктів харчування.

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності і показує таке: темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості; у цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, що також негативно впливає на економічну безпеку; у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду; це свідчить про неефективне управління витратами на рівні операційної діяльності, що спричинило падіння обсягу чистого прибутку.

Узагальнення аналітичного оцінювання фінансово-господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дає змогу зробити наступні узагальнюючі висновки: баланс підприємства є ліквідним, а підприємство платоспроможним, однак абсолютна платоспроможність знаходиться на наднизькому рівні; фінансова стійкість підприємства перебуває на

достатньому рівні та дозволяє йому своєчасно розраховуватись за своїми обов'язками, але спостерігається підвищення залежності підприємства від позикових коштів; підприємство ефективно використовує майно та капітал у ході здійснення господарської діяльності; рентабельність підприємства перебуває на достатньо високому рівні, але необхідно здійснити прогнозування тенденції зміни рівня показників рентабельності.

Слід зауважити, що найбільш ефективним вважається 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались негативні тенденції, які потребують впливу шляхом прийняття управлінських рішень та недопущення погіршення умов функціонування підприємства у майбутньому.

В цілому, діяльність ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» можна вважати ефективною та такою, що забезпечує достатній рівень економічної безпеки.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» У НАПРЯМКУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Обґрунтування та розробка концепції економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

Сучасні умови розвитку економіки України характеризуються значною кількістю чинників, яким притаманні невизначеність і дестабілізуючий характер дії. Внаслідок нестабільності умов зовнішнього середовища та виникнення екстремальних умов функціонування перед підприємствами постає необхідність набуття здатності до виживання й опору негативним впливам. Такі впливи становлять загрозу руйнування потенціалу підприємства, збільшують ризики управлінських рішень і являють собою загрози втрати підприємством економічної безпеки. Звідси, діяльність підприємств потребує не лише забезпечення їх ефективного функціонування, а й розробки такої системи управління, за якої зміна чинників навколишнього середовища суттєво не впливала б на їх економічну діяльність.

Окрім захисту від негативного впливу зовнішнього середовища, необхідно зважити і на те, що підприємницька діяльність за своєю суттю є дуже різносторонньою, адже вона пов'язана з правовими, економічними, фінансовими, інформаційними, кадровими проблемами, технічним та технологічним аспектом, вирішенням організаційних питань, тощо. Коли ж мова йде про велике виробниче підприємство, яке має широке коло ділових зв'язків і значну кількість постачальників, кредиторів, позичальників, клієнтів, то управління такою складною системою значно ускладнюється.

Таким чином, кожне підприємство, будучи соціально-економічною системою, включає основні елементи і зв'язки між ними. Саме по лініях внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи можуть виникати і реалізовуватися

загрози для її економічної безпеки. Для гарантування максимального ступеню захисту від цих загроз необхідно здійснювати діяльність, яка повинна носити системний характер.

Зарубіжний і вітчизняний досвід забезпечення безпеки свідчить, що для боротьби з усією сукупністю потенційно можливих загроз необхідна чітка і цілеспрямована організація процесу протидії. Важливо, що у реалізації цього процесу повинні брати участь не тільки працівники безпосередньо відповідальні за цей напрямок, а також: професійні фахівці, керівництво організації, провідні співробітники організації. Для цього необхідно розробляти, із врахуванням специфіки функціонування певного підприємства, індивідуальну концепцію безпеки.

Проте, теорія і практика таких функціональних дій ще не склалися, зокрема, через недостатнє методологічне і теоретичне вивчення змісту цієї діяльності. Враховуючи дану ситуацію, практика на перший план висуває проблему розробки господарюючими суб'єктами такого основоположного документа, в якому були б зроблені висновки про основні загрози і ризики, сформульовані стратегічні та оперативні завдання, розставлені пріоритети у здійсненні організаційної та виконавчої діяльності у сфері безпеки, відображений вплив особливостей здійснення діяльності на можливість забезпечення безпеки, визначені завдання і способи діяльності структур, які забезпечують економічну безпеку підприємства. Таким основоположним документом є концепція безпеки підприємства, тобто, система поглядів, помислів, що визначають основний напрям, стратегію і тактику реалізації бізнесово-підприємницьких проектів та програм.

Важливість розроблення та реалізації концепції економічної безпеки підприємства обумовлена ще й тим, що з розвитком ринкових відносин в Україні вітчизняні підприємства зіткнулися з істотним зменшенням прямої державної підтримки їх діяльності. Окрім цього, сьогодні фактично держава прямо не здійснює управління діяльністю підприємств, а тільки регулює їхню діяльність за допомогою правових, економічних і соціальних заходів, за

допомогою прямого (нормативні акти, положення тощо) і непрямого (податкова система, цінова та фінансово-кредитна політика тощо) регулювання. Попри отриману самостійність, нерозуміння місця управління безпекою для багатьох систем різного рівня ієрархії призвело до того, що наявні ресурси та резерви не використовувались повною мірою. У результаті цього процес адаптації різних систем до нового ринкового середовища виявляється інертним із значною кількістю помилок, що загрожує їх подальшому існуванню.

Попри обґрунтовану у попередніх підрозділах позицію стосовно значущості управління економічною безпекою, доцільно ще раз підкреслити, що стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від наявності концепції економічної безпеки, яка є передумовою подальшого ефективного управління.

Концепція економічної безпеки – це система поглядів на проблему безпеки господарюючого суб'єкта на різних етапах і рівнях виробничої і комерційної діяльності, а також основні принципи і напрямки реалізації заходів по забезпеченню економічної безпеки [65]. На нашу думку, мета розробки концепції економічної безпеки полягає у розробці вихідного документа достатньо короткого змісту, який би служив основою для досягнення кінцевої мети, а саме регламентував функціонування комплексної системи економічної безпеки для конкретного підприємства та визначив її місце в загальній структурі управління.

Методологічна основа підходу при проектуванні систем безпеки повинна ґрунтуватися на визначенні, ідентифікації, ранжуванні, аналізі та оцінці загроз і ризиків. При цьому необхідно враховувати множинність об'єктів захисту та величину сукупності, джерело надходження та характер ймовірності дії загроз. Слід також зазначити, що для кожного конкретного підприємства набір загроз має свій індивідуальний характер.

Виходячи з вище викладеного, концепцією економічної безпеки підприємства передбачається, що його керівництвом має бути сформульована система пріоритетних інтересів, виявлені інтереси суб'єктів зовнішнього середовища, що взаємодіють з ним, та обрані такі форми і способи гармонізації або узгодження цих інтересів, щоб результати взаємодії підприємства із цими суб'єктами забезпечили його прибуткову роботу [66].

Таким чином, нами обгрунтовано необхідність розробки концепції економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь». Ключовими позиціями при розробленні концепції економічної безпеки необхідно вважати наступні:

- система безпеки підприємницької діяльності не може бути однаковою в різних підприємствах, установах чи організаціях. Її відмінність та унікальність залежить від спеціалізації та структури виробничої діяльності, виробничого потенціалу, місця суб'єкта господарювання на ринку, кваліфікації та дисциплінованості кадрів тощо;
- система безпеки окремого підприємства є відносно самостійною й відособленою, стосовно систем безпеки інших суб'єктів підприємницької діяльності. У той час, якщо виходити, наприклад, з адміністративно-територіального поділу, система безпеки окремого підприємства є складовим елементом системи економічної безпеки міста, району, області, держави;
- система безпеки суб'єкта підприємницької діяльності може бути тільки комплексною. Її забезпечення тісно пов'язано з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки та інших. Ядром такої системи має бути комплексна система економічної безпеки підприємництва:
- ефективне забезпечення безпеки підприємства можливе за умов, коли вибір та застосування сил, засобів та охоронних заходів

здійснюється на основі детально продуманої концепції, що визначає як стратегію, так і тактику;

- кожне підприємство є системою, що включає різні, пов'язані між собою складові елементи, причому якісні риси якої не властиві її частинам й компонентам. Саме на межі внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи можуть утворюватися прогалини, через які реалізуються різні види загроз її економічній безпеці. Для забезпечення належного ступеня захисту від них і необхідно протиставити діяльність, яка б носила системний характер.

Спираючись на зазначені базові умови, нами створено власну концепцію економічної безпеки на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» (рис. 3.1).

У нашому трактуванні, яке є ключовим підходом до розуміння економічної безпеки підприємства, запропонована концепція повинна поєднувати як динамічну, так і статичну складові, органічне поєднання яких обумовлюється такими чинниками: складністю прогнозування змін зовнішнього середовища, неможливістю здійснення абсолютного контролю над внутрішнім середовищем, конфліктністю інтересів, складністю проблеми тощо. Окремо потрібно підкреслити, що в основі розробленої концепції міститься комплексна система забезпечення, яка умовно розділена на науково-методичну, практичну та організаційно-економічну складові.

Перш за все зазначимо, що ефективне управління підприємством в рамках концепції економічної безпеки неможливе без трансформації існуючої системи управління та формування нових комунікаційних зв'язків між структурними підрозділами підприємства. Важливість такого кроку обумовлена тим фактом, що суб'єктом безпеки, як зазначалось вище, виступає як окремий спеціалізований підрозділ, частково будь-який інший функціональний підрозділ та зрештою і опосередковано кожен працівник підприємства. Звертаємо увагу на те, що концепція віддзеркалює цю гіпотезу через включення до неї одного з принципів – принцип індивідуальної відповідальності (див. рис. 3.1).

Рис. 3.1. Концепція забезпечення економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»

Більш того, на більшості вітчизняних підприємств функції забезпечення економічної безпеки виконують різні структурні підрозділи. Так, наприклад, фінансову безпеку, як правило, забезпечує фінансовий директор або головний бухгалтер, правовий захист здійснює юридичний відділ, за безпеку кадрів відповідає директор з персоналу і т.д. При цьому не вирішеною залишається проблема координації дій усіх спеціалістів підприємства в системі забезпечення економічної безпеки. Попри зазначене, потрібно визнати, що одним із найбільш оптимальних способів забезпечення економічної безпеки підприємства ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» є створення внутрішньої служби економічної безпеки підприємства, яка координує роботу всіх структурних підрозділів, здійснює «силовий» захист, забезпечує максимальний захист всіх бізнес-процесів підприємства.

Стосовно ж інших складових концепції зазначимо, що в процесі її реалізації важливе місце посідає виконання наступної сукупності завдань:

а) кадрові – система заходів для усунення ризиків у зв'язку з володінням певною частиною персоналу інформацією, що може розцінюватися як комерційна таємниця, недостатнім кваліфікаційно-освітнім рівнем працівників, помилками та зловживаннями (управління кадровими ризиками, вдосконалення кадрових технологій);

б) інформаційно-аналітичні – система заходів, що проводяться з метою прийняття ефективних та дієвих управлінських рішень, які стосуються стратегії і тактики розвитку підприємства; прийняття превентивних заходів і попередження реальних та можливих загроз економічній безпеці; на підприємстві ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» створено таку структуру;

в) фінансово-економічні – система заходів, до яких належать: забезпечення економічної ефективності господарської діяльності суб'єкта господарювання; забезпечення фінансової стабільності та фінансової незалежності; забезпечення високої конкурентоспроможності продукції,

товарів та послуг на основі ефективного менеджменту та маркетингу фірми тощо;

г) правові – дії, спрямовані на відслідковування нових законодавчих актів, що приймаються у сфері економічної безпеки, та активне застосування усіх законів та підзаконних актів України у боротьбі за інтереси конкретного суб'єкта господарювання – ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»;

д) техніко-технологічні – заходи, спрямовані на досягнення відповідного рівня освоєння виробничої потужності, інноваційну політику підприємства, своєчасне оновлення основних виробничих фондів тощо; це питання для нашого підприємства є вкрай актуальним, воно стосується якості виробляємої продукції з урахуванням того, що техніка і технологія на підприємстві є застарілими та потребують заміни і оновлення;

е) ресурсні – система заходів, що проводяться з метою забезпечення виробництва основними ресурсами: фінансовими, матеріальними, трудовими та ін.

Таким чином, розроблена концепція забезпечення й управління економічною безпекою підприємства, заснована на ряді положень, що відображають: склад і структуру об'єктів економічної безпеки; принципи забезпечення економічної безпеки; основні принципи відбору й оцінювання основних функціональних складових економічної безпеки підприємства; базові напрямки управління економічною безпекою підприємства. Ми вважаємо, що комплексне оцінювання рівня економічної безпеки підприємства дає можливість апарату управління вчасно реагувати на дестабілізуючі впливи внутрішніх і зовнішніх загроз, приймати ефективні управлінські рішення щодо зростання рівня економічної безпеки, що, у свою чергу, забезпечує прогресивний розвиток підприємства.

3.2. Комплексне оцінювання рівня економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» за допомогою інтегрального методу

У магістерській роботі ми пропонуємо здійснювати оцінювання рівня економічної безпеки з точки зору комплексного підходу, який полягає у такому:

- розрахунок системи аналітичних показників, алгоритм розрахунку яких спрямований на виявлення ознак дій, передбачених Кримінальним кодексом України (приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства), а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству. Систему показників (індикаторів) – базових показників фінансової звітності та ключових показників, що характеризують фінансову стійкість, визначено [59] з метою виявлення загроз та ризиків у діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»;
- відбір актуальних аналітичних показників – індикаторів оцінювання рівня економічної безпеки металургійного підприємства;
- визначення загального вигляду математичної моделі у вигляді рівняння регресії, розрахунок статистичних оцінок невідомих параметрів, що входять до рівняння, перевірка статистичних гіпотез о залежності функції від її аргументів;
- формування інтегрального показника оцінювання економічної безпеки.

В магістерському дослідженні нами здійснено розрахунки показників аналітичного оцінювання господарської діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», за результатами опрацювання виділено групу актуальних показників, які суттєво впливають на економічну безпеку підприємства.

Застосування методів регресійного аналізу в наукових дослідженнях є надзвичайно необхідним, адже регресійний аналіз – розділ математичної

статистики, присвячений методам аналізу залежності однієї величини від іншої. Так, С.І. Шелобаєв [67, с.142 – 143] зазначає, що регресійний аналіз призначений для дослідження залежності конкретної змінної від різних факторів та відображення їх взаємозв'язку у формі регресійної моделі. Р.М. Літнарівич [68, с. 6], В.В. Федосєєв [69, с. 226] наполягають на тому, що регресійний аналіз є основним статистичним методом побудови математичних моделей об'єктів або явищ по експериментальним даним. Автори [70, с. 87] вважають, що проблема регресії характерна тим, що про розподіл досліджуваних величин немає достатньої інформації. Завдання полягає в тому, щоб визначити загальний вигляд математичної моделі у вигляді рівняння регресії, розрахувати статистичні оцінки невідомих параметрів, що входять до рівняння, перевірити статистичні гіпотези о залежності функції від її аргументів.

Слід зазначити, що існує більше 200 показників, що характеризують різні аспекти господарської діяльності підприємства, в більшості випадків використовується близько 80 показників, нами ж відібрано 20 актуальних індикаторів для проведення експериментальних розрахунків і 10 актуальних індикаторів для інтегрального оцінювання.

Для побудови інтегрального показника економічної безпеки металургійного підприємства нами були відібрані наступні актуальні індикатори: k_1 – частка основних засобів в активах підприємства, відсотків; k_2 – маневреність власних оборотних засобів; k_3 – коефіцієнт покриття; k_4 – частка оборотних коштів в активах, %; k_5 – коефіцієнт фінансової автономії; k_6 – коефіцієнт структури довгострокових вкладень; k_{11} – фондоддача, гривень / гривень; k_{16} – оборотність власного капіталу, оборотів; k_{17} – Коефіцієнт Бівера; k_{20} – рентабельність власного капіталу, %.

Вибір вигляду регресійної чи багатofакторної моделі, тобто знаходження аналітичного виразу, який найкраще відображував би зв'язок факторних ознак з результативною, тобто вибір функції, має вигляд:

$$\hat{Y} = f(X_1, X_2, X_3, \dots, X_n). \quad (3.1)$$

де \hat{Y} – результативна ознака-функція;

$X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$ – факторні ознаки.

Важливою проблемою в цьому випадку є вибір аналітичного вигляду для функції f , яка зв'язує наявні фактори (показники) з результативною ознакою-функцією. Ця функція має краще за інші відображати реальні зв'язки між досліджуваними показниками і факторами, тобто в реальних умовах функціонування металургійного підприємства.

Якщо враховувати, що будь-яку функцію багатьох змінних шляхом логарифмування або заміни змінних можна звести до лінійного вигляду, то на практиці рівняння множинної регресії подають у лінійному вигляді:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_nX_n \quad (3.2)$$

де a_0, a_1, \dots, a_n – параметри рівняння, які підлягають визначенню.

Якщо для кожного фактора, зокрема і результативну ознаку, відомі n значень $Y_i, X_{1i}, X_{2i}, \dots, X_{ni}, i = 1, 2, \dots, m$, то використовуючи стандартну процедуру методу найменших квадратів, для оцінки параметрів регресійного рівняння ми отримаємо систему лінійних алгебраїчних рівнянь (3.3).

$\begin{bmatrix} Y_i \\ X_{1i} \\ X_{2i} \\ \dots \\ X_{ni} \end{bmatrix}$

(3.3)

Отриману систему $n+1$ рівнянь з $n+1$ невідомими a_0, a_1, \dots, a_n можна розв'язувати методами лінійної алгебри. Для великої кількості рівнянь найдоцільніше використовувати метод Гаусса із вибором головного елемента. Оскільки матриця цієї системи лінійних алгебраїчних рівнянь є

симетричною, то її розв'язок завжди існує, причому єдиний. Якщо ж кількість рівнянь є невеликою, то з успіхом можна використовувати для розв'язання задачі метод оберненої матриці.

Для перевірки адекватності отриманої моделі необхідно здійснити декілька послідовних дій. Так, необхідно обчислити:

– залишки моделі, тобто розбіжності між спостереженими та розрахунковими значеннями:

$$u_i = y_i - \hat{y}_i = y_i - (a_0 + a_1 X_{1i} + a_2 X_{2i} + \dots + a_n X_{ni}), i = 1, 2, \dots, m; \quad (3.4)$$

– відносну похибку залишків та її середнє значення:

$$\delta_i = \frac{u_i}{y_i} \cdot 100\%, \quad \delta = \frac{\sum_{i=1}^m \delta_i}{m}; \quad (3.5)$$

– середньоквадратичну помилку дисперсії збурень:

$$\sigma_u = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m u_i^2}{m - n - 1}}; \quad (3.6)$$

– коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^m u_i^2}{\sum_{i=1}^m (y_i - \bar{y})^2}; \quad (3.7)$$

– коефіцієнт множинної кореляції R , який є основним показником щільності кореляційного зв'язку узагальненого показника з факторами:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^m (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_{i=1}^m (y_i - \bar{y})^2}}. \quad (3.8)$$

Якщо значення R є близьким до 1, то взаємозв'язок між показником і факторами вважається щільним. Множинний коефіцієнт кореляції R є

основною характеристикою тісноти взаємозв'язку між результативною ознакою та сукупністю факторних ознак.

Зазначимо, що про коефіцієнт кореляції йдеться тоді, коли рівняння регресії є лінійною функцією. У разі нелінійної функції регресії вводять поняття кореляційного співвідношення, яке задається таким же рівнянням, але характеризує ступінь наближення рівняння регресії до даних спостереження.

У деяких випадках під час дослідження багатofакторних процесів доцільно попередньо дослідити ступінь зв'язку між окремими факторами попарно. Якщо всі попарні зв'язки наближаються в середньому до лінійних, то є всі підстави припускати, що і множинний зв'язок буде лінійним. Для визначення щільності зв'язку між двома з досліджуваних факторів (без врахування їх взаємодії з іншими змінними) застосовуються парні коефіцієнти кореляції. Методика розрахунку цих коефіцієнтів і їх інтерпретація є аналогічними до методики розрахунку лінійного коефіцієнта кореляції для випадку однофакторного зв'язку. Якщо відомі середньоквадратичні відхилення досліджуваних величин, то парні коефіцієнти кореляції задаються співвідношеннями:

$$r_{yx_i} = \frac{\overline{x_i y} - \bar{x}_i \bar{y}}{\sigma_{x_i} \sigma_y} \quad (3.9)$$

Однак в реальних умовах всі величини, як правило, взаємозв'язані. Щільність такого зв'язку визначається частковими коефіцієнтами кореляції, які характеризують ступінь і вплив одного з аргументів на функцію за умови, що решта незалежних змінних залишаються постійними. Залежно від кількості змінних, вплив яких вилучається, часткові коефіцієнти кореляції можуть бути різного порядку: при вилученні впливу однієї змінної отримуємо частковий коефіцієнт кореляції першого порядку; при вилученні впливу двох змінних – другого порядку і т.д. При цьому, як правило, парний

коефіцієнт кореляції між функцією і аргументом не дорівнює відповідному частковому коефіцієнту.

Перевірка статистичної значущості отриманих результатів здійснюється в такій послідовності:

- 1) перевірка адекватності моделі загалом; перевіряється початкова гіпотеза H_0 : всі коефіцієнти рівняння множинної регресії дорівнюють нулю: $\alpha_i = 0$ ($i = 1, 2, \dots, n$); проти альтернативної H_1 існує хоча би один коефіцієнт α_i , відмінний від нуля. Перевірка здійснюється за допомогою статистики Фішера з n та $(m-n-1)$ ступенями вільності:

$$F = \frac{\frac{\sum_{i=1}^m (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{n}}{\frac{\sum_{i=1}^m (y_i - \hat{y}_i)^2}{m - n - 1}} \quad \text{або} \quad F = \frac{R^2}{1 - R^2} \frac{m - n - 1}{n}, \quad (3.10)$$

де n – кількість факторів, що увійшли в модель;

m – загальна кількість спостережень;

\hat{y}_i – розрахункове значення залежної змінної при i -му спостереженні;

\bar{y} – середнє значення залежної змінної;

y_i – значення залежної змінної при i -му спостереженні;

R – коефіцієнт множинної кореляції.

За таблицями Фішера знаходиться критичне значення $F_{кр}$ з n та $(m-n-1)$ ступенями вільності, задавши попередньо рівень довіри $(1 - \alpha)100\%$. Якщо $F > F_{кр}$, то це свідчить про адекватність побудованої моделі. Якщо модель не адекватна, то необхідно повернутися до етапу побудови моделі і, можливо, ввести додаткові фактори або перейти до нелінійної моделі.

- 2) перевірка значущості коефіцієнтів рівняння регресії. Для цього слід перевірити гіпотезу H_0 : коефіцієнт $\alpha_i = 0$ проти альтернативної H_1 : $\alpha_i \neq 0$ для кожного коефіцієнта рівняння множинної регресії. Перевірка здійснюється за допомогою t -статистики, яка для параметрів багатфакторної регресії має вигляд:

$$t_i = \frac{a_i}{\sigma_{a_i}} \text{ або } t_i = \frac{a_i}{\sqrt{\sigma_{a_i}^2 c_{i_i}}} \quad (3.11)$$

де σ_{a_i} – середньоквадратичне відхилення оцінки i -го параметра;

c_{i_i} – діагональні елементи матриці системи рівнянь.

Якщо значення t_i перевищує критичне значення, яке знаходиться за таблицями t -критерію Стьюдента, то відповідний параметр є статистично значимим і має істотний вплив на узагальнюючий показник.

3) перевірка значущості коефіцієнта множинної кореляції R .

Перевіряється виконання нульової гіпотези $H_0: R=0$ за допомогою t -статистики:

$$t = \frac{R\sqrt{m-n-1}}{\sqrt{1-R^2}} \quad (3.12)$$

Розрахункове значення статистики порівнюється з табличним $t_{табл}(\alpha/2; m-n-1)$, де α – вибраний рівень значущості, $m-n-1$ – число ступенів вільності. Якщо $|t| > t_{табл}$, то можна зробити висновок про достовірність коефіцієнта кореляції. Для вибраного рівня значущості α і відповідного ступеня вільності $k=m-n-1$, інтервал надійності для множинного коефіцієнта кореляції має вигляд:

$$(R - \Delta R, R + \Delta R), \text{ де } \Delta R = t_{\alpha/2, k} \cdot \frac{1-R}{\sqrt{m}}. \quad (3.13)$$

На наступному етапі здійснюється обчислення та інтерпретація параметрів регресійної залежності. Знаючи рівняння регресії не можна встановити, який з факторів найбільше впливає на результативну ознаку, оскільки здебільшого коефіцієнти рівняння регресії мають різні розмірності, а тому є непорівняльними. На їх основі також не можна встановити, яка з факторних ознак має найбільші резерви для зміни результативного

показника, тому що в коефіцієнтах регресії не враховано варіацію факторної ознаки.

З метою виявлення порівняльного зв'язку і впливу окремих факторів та тих резервів, що в них закладені, обчислюють часткові коефіцієнти еластичності, а також бета-коефіцієнти і дельта-коефіцієнти. Відмінності в одиницях вимірювання факторів усуваються використанням часткових коефіцієнтів еластичності, що задаються співвідношенням:

$$\varepsilon_i = \frac{\partial \bar{y}}{\partial x_i} \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}} \quad (3.14)$$

або для лінійного рівняння множинної регресії $\bar{y} = \sum a_i x_i$:

$$\varepsilon_i = a_i \frac{\bar{x}_i}{\bar{y}}. \quad (3.15)$$

де a_i – коефіцієнт регресії при факторі x_i ;

\bar{x}_i – середнє значення i -го параметра;

\bar{y} – середнє значення результативної ознаки.

Частковий коефіцієнт еластичності ε_i вказує, на скільки відсотків в середньому змінюється результативна ознака із зміною на 1% фактора x_i при фіксованому значенні інших параметрів. Бета-коефіцієнт (стандартизований коефіцієнт регресії) використовується для визначення факторів, які мають найбільший резерв для покращення результативної ознаки з врахуванням відмінностей ступеня варіації факторів, закладених у рівняння множинної регресії. Він обчислюється за формулою

$$\beta_i = a_i \frac{\sigma_{x_i}}{\sigma_y} \quad (3.16)$$

де σ_{x_i} – середнє квадратичне відхилення i -го параметра;

σ_y – середнє квадратичне відхилення результуючої ознаки;

β – коефіцієнт показує, на яку частину середньоквадратичного відхилення змінюється результативна ознака при зміні відповідної факторної ознаки на значення її середньоквадратичного відхилення.

Дельта-коефіцієнт показує, яка частина вкладу досліджуваного фактору в сумарний вплив всіх відібраних факторів. Він задається співвідношенням:

$$\Delta_i = \frac{\beta_i r_i}{R^2} \quad (3.17)$$

де, $r_i = r_{yx_i}$ – відповідний парний коефіцієнт кореляції;

R^2 – коефіцієнт множинної детермінації.

Зазначимо, що збільшення кількості факторів, які вимагаються в модель множинної регресії, дозволяє встановити додаткові ресурси результуючої ознаки. Наступним здійснюється визначення довірчих інтервалів для параметрів регресії. Довірчий інтервал при рівні надійності $(1 - \alpha)$ є інтервал з випадково визначеними межами, що з рівнем довіри $(1 - \alpha)$ накриває істинне значення коефіцієнта рівняння регресії a_i і задається залежностями:

$$a_i - t_{\alpha/2, k} \sigma_{a_i}^2; a_i + t_{\alpha/2, k} \sigma_{a_i}^2 \quad (3.18)$$

де $t_{\alpha/2, k}$ – статистика Стюдента з $k = m - n - 1$ ступенями свободи і рівні значущості α ;

$\sigma_{a_i}^2$ – середньоквадратичне відхилення оцінки параметра a_i .

За допомогою наведеної вище процедури багатфакторного регресійного аналізу можна здійснювати прогнозування зміни змодельованого процесу (явища) в результаті зміни одного чи більше його факторів.

Таким чином, обґрунтовано доцільність використання регресійної моделі для формування функції залежності системи актуальних індикаторів

оцінювання економічної безпеки металургійного підприємства ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» від факторів, що впливають на формування результативного показника.

На підставі розрахунків фактичного рівня показників господарської діяльності підприємства, які виконано у другому розділі магістерської роботи, а також формування функції множинної лінійної регресії, вважаємо обов'язковим включення до аналітичного інструментарію моделі розрахунок інтегрального показника економічної безпеки металургійного підприємства. Кожний індикатор характеризує окремий аспект господарської діяльності металургійного підприємства та віддзеркалює (прямий або опосередкований) вплив на рівень економічної безпеки. Стандартизація відібраних показників здійснюється шляхом ділення фактичних показників на стандартне значення, а інтегральний показник економічної безпеки визначається наступним чином:

$$I_{fs} = \sum_{i=1}^n \frac{k_i^{fact}}{k_i^{st}} * \omega_i \quad (3.19)$$

де k_i^{fact} – фактичне значення актуального індикатора; k_i^{st} – стандартне значення актуального індикатора (рекомендоване, відповідно до сучасних умов функціонування металургійного підприємства); ω_i – вага (значимості) індикатора.

Агрегування ознак в одну інтегральну оцінку ґрунтується на так званій «теорії адитивної цінності», згідно з якою цінність цілого дорівнює сумі цінностей його складових. Рівняння регресії має вигляд:

$$(3.20)$$

- де X_1 – основні засоби;
 X_2 – необоротні активи;
 X_3 – оборотні активи;
 X_4 – підсумок балансу;
 X_5 – власний капітал;
 X_6 – довгострокові зобов'язання і забезпечення;
 X_7 – поточні зобов'язання і забезпечення;
 X_8 – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
 X_9 – чистий фінансовий результат;
 X_{10} – амортизація.

Розподіл індикаторів за ваговими коефіцієнтами представлено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Актуальні індикатори розрахунку інтегрального показника економічної безпеки, їх вага та нормативні значення

	Назва показника	Вага	Рекомендований рівень
K_1	частка основних засобів в активах підприємства, відсотків	0,1	0,5 (50)
K_2	маневреність власних оборотних засобів	0,1	0,2 і більше
K_3	коефіцієнт покриття	0,1	1
K_4	Частка оборотних коштів в активах, відсотків	0,1	0,6 (60)
K_5	коефіцієнт фінансової автономії	0,1	0,5
K_6	коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,1	від 0,1
K_{11}	фондовіддача, гривень / гривень	0,1	збільшується
K_{16}	оборотність власного капіталу, оборотів	0,1	2 і більше
K_{17}	Коефіцієнт Бівера	0,1	0,2 і більше
K_{20}	рентабельність власного капіталу, %.	0,1	10 і більше

В табл. 3.2 наведено приведені до еталонних значень актуальні індикатори інтегрального показника економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь».

Таблиця 3.2

Приведені до еталонних значень актуальних індикаторів інтегрального показника економічної безпеки для ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Індикатор оцінювання / період дослідження (р.)	2016	2017	2018
k_1	0,79	0,68	0,58
k_2	0,20	0,35	0,65
k_3	1,22	1,18	1,31
k_4	0,87	1,03	1,08
k_5	0,98	0,84	0,86
k_6	1,50	1,40	1,20
k_{11}	0,00	1,00	1,00
k_{14}	0,93	1,01	1,04
k_{17}	1,55	0,70	0,85
k_{20}	2,62	1,44	1,65

Результати розрахунку інтегрального показника представлені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Інтегральний показник економічної безпеки металургійного підприємства ПАТ ЗМК «Запоріжсталь»

Найменування підприємства / період дослідження	2016	2017	2018
ПАТ МК «Запоріжсталь»	0,78	0,86	0,89

З метою управління економічною безпекою та оптимізації рівня інтегрального показника необхідно визначити (диференціювати) режими функціонування металургійного підприємства. Нами запропонована диференціація режимів функціонування ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у відповідності до фактичного рівня його економічної безпеки. Фактичний рівень економічної безпеки визначено на підставі аналітичного дослідження показників діяльності підприємства впродовж 2016 – 2018 рр. (табл. 3.4). У

період 2016 – 2018 рр. підприємство характеризується високим рівнем безпеки у 2016 р. та абсолютною безпекою у 2017 – 2018 рр.

Таблиця 3.4

Диференціація режимів функціонування ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у відповідності до фактичного рівня його економічної безпеки

Рівень економіко-екологічної безпеки	Показник рівня економічної безпеки	Характеристика стану підприємства з точки зору економічної безпеки
1	2	3
Небезпека	0,00 – 0,18	Наявність системних кризових явищ у всіх сферах діяльності підприємства. Стабільна збиткова діяльність на рівні операційної діяльності. Руйнування сукупного потенціалу підприємства (виробничого, технологічного, науково-технічного, кадрового, фінансового). Відсутність здатності до відтворення сукупного потенціалу.
Високий ризик втрати безпеки	0,18 – 0,36	Постійний дефіцит власних джерел фінансування для забезпечення безперервної поточної діяльності та загроза втрати фінансової автономії. Розвиток кризових тенденцій у всіх сферах діяльності підприємства. Втрата висококваліфікованого персоналу. Часткова втрата іміджу підприємства на ринку. Відсутність інноваційно-інвестиційної діяльності. Відсутність власних джерел фінансування інвестиційних потреб підприємства (чистого прибутку). Зношеність основних засобів більше 70%.
Дуже низький рівень безпеки (загроза втрати безпеки)	0,36 – 0,45	Безперервне функціонування, але не стабільне фінансове забезпечення поточної діяльності; потреба у короткостроковому залученні позикових коштів. Виготовлення конкурентоспроможної продукції з метою збереження існуючих ринків збуту, але часткова втрата деяких позицій конкурентоспроможності. Подальше «старіння» основних виробничих засобів та технологій; загострення екологічної небезпеки, викликане зростанням викидів небезпечних речовин. Відсутність інвестиційної активності. Відсутність інноваційних проєктів.
Низький рівень безпеки	0,45 – 0,55	Безперервне функціонування та стабільне фінансове забезпечення поточної діяльності. Виготовлення конкурентоспроможної продукції з метою збереження існуючих ринків збуту. Зношеність активної частини основних засобів на 60% та вище; потреба в оновленні технології виготовлення продукції з причини значних викидів небезпечних речовин та забруднення навколишнього природного середовища. Часткова втрата зарубіжних ринків збуту. Поодинокі випадки часткового оновлення основних виробничих засобів.
Середній рівень безпеки	0,55 – 0,64	Стійке функціонування впродовж фінансового року. Зростання обсягу виробництва та реалізації продукції та оновлення основних засобів, що забезпечують процес виробництва. Достатній рівень конкурентоспроможності продукції та здатність до розширення ринків збуту. Прибуткова діяльність та наявність чистого прибутку, необхідного для реалізації інвестиційних проєктів за рахунок власних джерел фінансування та, за потреби, залучення довгострокових джерел. Заходи зі зниження екологічної небезпеки за рахунок оновлення технології та обладнання.
Високий рівень безпеки	0,64 – 0,82	Стійке функціонування впродовж трьох років: стабільне зростання обсягу виробництва та реалізації продукції; щорічне оновлення виробничих потужностей до 10% загального обсягу; наявність інвестиційних проєктів; стійка конкурентоспроможність продукції; розширення ринків збуту продукції; наявність чистого прибутку, достатнього для самофінансування інвестиційних потреб підприємства; інноваційний розвиток; зниження екологічної небезпеки за рахунок оновлення технології та обладнання.
Абсолютна безпека	0,82 – 1,00	Стійке функціонування впродовж трьох – п'яти років: стабільне зростання обсягу виробництва та реалізації продукції; щорічне оновлення виробничих потужностей на 10% загального обсягу і вище; інвестиційна активність; зростання конкурентоспроможності продукції; розширення ринків збуту та асортименту виробляємої продукції; здатність до капіталізації прибутку;

		самофінансування інвестиційних потреб підприємства; інноваційний розвиток; стійке зниження екологічної небезпеки за рахунок оновлення технології та обладнання. Впровадження новітніх технологій із залученням зарубіжних інвесторів.
--	--	---

Тобто, нами обгрунтовано адекватність інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», який розраховано на підставі відібраних актуальних показників, що всебічно оцінюють фінансово-господарську діяльність підприємства. Результати розрахунку доцільно використовувати при розробці стратегії розвитку підприємства, а механізм розрахунку інтегрального показника є механізмом, що віддзеркалює реалізацію етапів концепції управління економічною безпекою на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь».

Концепція управління економічною безпекою – одна з найважливіших стратегій підприємства сьогодні. Вона визначає напрямками та шляхи покращення показників фінансової діяльності. Розробка стратегії розвитку значно знижує ризики та загрози в діяльності підприємства, що особливо актуально в сучасних умовах господарювання. Перспективи розвитку будь-якого підприємства, в першу чергу, обумовлені вирішенням стратегічних проблем, отже, найважливішим фактором функціонування підприємства є наявність концепції управління економічною безпекою підприємства. Головна задача при прийнятті стратегічних рішень – забезпечення фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку, стратегія ж економічної безпеки підприємства повинна вирішувати такі задачі: забезпечення постійної платоспроможності підприємства; забезпечення достатньої фінансової стійкості підприємства; нейтралізація можливих негативних наслідків економічних ризиків. Тільки комплексний підхід до забезпечення економічної безпеки надає можливості підприємству функціонувати і забезпечувати стійкий динамічний розвиток у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 3

Концепція економічної безпеки – це система поглядів на проблему безпеки господарюючого суб'єкта на різних етапах і рівнях виробничої і комерційної діяльності, а також основні принципи і напрямки реалізації заходів по забезпеченню економічної безпеки. На нашу думку, мета розробки концепції економічної безпеки полягає у розробці вихідного документа достатньо короткого змісту, який би служив основою для досягнення кінцевої мети, а саме регламентував функціонування комплексної системи економічної безпеки для конкретного підприємства та визначив її місце в загальній структурі управління. Методологічна основа підходу при проектуванні систем безпеки повинна ґрунтуватися на визначенні, ідентифікації, ранжуванні, аналізі та оцінці загроз і ризиків. При цьому необхідно враховувати множинність об'єктів захисту та величину сукупності, джерело надходження та характер ймовірності дії загроз. Слід також зазначити, що для кожного конкретного підприємства набір загроз має свій індивідуальний характер.

Ключовими позиціями при розробленні концепції економічної безпеки необхідно вважати наступні: система безпеки підприємницької діяльності не може бути однаковою в різних підприємствах, установах чи організаціях. Її відмінність та унікальність залежить від спеціалізації та структури виробничої діяльності, виробничого потенціалу, місця суб'єкта господарювання на ринку, кваліфікації та дисциплінованості кадрів тощо; система безпеки окремого підприємства є відносно самостійною й відособленою, стосовно систем безпеки інших суб'єктів підприємницької діяльності. У той час, якщо виходити, наприклад, з адміністративно-територіального поділу, система безпеки окремого підприємства є складовим елементом системи економічної безпеки міста, району, області, держави; система безпеки суб'єкта підприємницької діяльності може бути тільки комплексною. Її забезпечення тісно пов'язано з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки та інших.

Ядром такої системи має бути комплексна система економічної безпеки підприємництва: ефективне забезпечення безпеки підприємства можливе за умов, коли вибір та застосування сил, засобів та охоронних заходів здійснюється на основі детально продуманої концепції, що визначає як стратегію, так і тактику; кожне підприємство є системою, що включає різні, пов'язані між собою складові елементи, причому якісні риси якої не властиві її частинам й компонентам. Саме на межі внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи (підприємства) можуть утворюватися прогалини, через які реалізуються різні види загроз її економічної безпеки. Для забезпечення належного ступеня захисту від них і необхідно протиставити діяльність, яка б носила системний характер.

Спираючись на зазначені базові умови, у роботі розроблено власну концепцію економічної безпеки на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь». У нашому трактуванні, яке є ключовим підходом до розуміння економічної безпеки підприємства, запропонована концепція повинна поєднувати як динамічну, так і статичну складові, органічне поєднання яких обумовлюється такими чинниками: складністю прогнозування змін зовнішнього середовища, неможливістю здійснення абсолютного контролю над внутрішнім середовищем, конфліктністю інтересів, складністю проблеми тощо. Окремо потрібно підкреслити, що в основі розробленої концепції міститься комплексна система забезпечення, яка умовно розділена на науково-методичну, практичну та організаційно-економічну складові.

У магістерській роботі ми пропонуємо здійснювати оцінювання рівня економічної безпеки з точки зору комплексного підходу, який полягає у:

- розрахунку системи аналітичних показників, алгоритм розрахунку яких спрямований на виявлення ознак дій, передбачених Кримінальним кодексом України (приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства), а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству. Систему

показників (індикаторів) – базових показників фінансової звітності та ключових показників, що характеризують фінансову стійкість, визначено з метою виявлення загроз та ризиків у діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»;

- відборі актуальних аналітичних показників – індикаторів оцінювання рівня економічної безпеки металургійного підприємства;
- визначенні загального вигляду математичної моделі у вигляді рівняння регресії, розрахунок статистичних оцінок невідомих параметрів, що входять до рівняння, перевірка статистичних гіпотез о залежності функції від її аргументів;
- формуванні інтегрального показника оцінювання економічної безпеки.

В магістерському дослідженні нами здійснено розрахунки показників аналітичного оцінювання господарської діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», за результатами опрацювання виділено групу актуальних показників, які суттєво впливають на економічну безпеку підприємства. Обґрунтовано доцільність використання регресійної моделі для формування функції залежності системи актуальних індикаторів оцінювання економічної безпеки металургійного підприємства ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» від факторів, що впливають на формування результативного показника. На підставі розрахунків фактичного рівня показників господарської діяльності підприємства, які виконано у другому розділі магістерської роботи, а також формування функції множинної лінійної регресії, вважаємо обов'язковим включення до аналітичного інструментарію моделі розрахунок інтегрального показника економічної безпеки металургійного підприємства.

З метою управління економічною безпекою та оптимізації рівня інтегрального показника необхідно визначити (диференціювати) режими функціонування металургійного підприємства. Нами запропонована диференціація режимів функціонування ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у відповідності до фактичного рівня його економічної безпеки. Фактичний рівень економічної безпеки визначено на підставі аналітичного дослідження

показників діяльності підприємства впродовж 2016 – 2018 рр. У період 2016 – 2018 рр. підприємство характеризується високим рівнем безпеки у 2016 р. та абсолютною безпекою у 2017 – 2018 рр.

Нами обгрунтовано адекватність інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», який розраховано на підставі відібраних актуальних показників, що всебічно оцінюють фінансово-господарську діяльність підприємства. Результати розрахунку доцільно використовувати при розробці стратегії розвитку підприємства, а механізм розрахунку інтегрального показника є механізмом, що віддзеркалює реалізацію етапів концепції управління економічною безпекою на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь».

ВИСНОВКИ

Підприємство в широкому розумінні – це важлива, складна, відкрита, унікальна і необхідна феноменологічна система, яка базується на виробничо-технічній, організаційній та економічній побудові і спрямована, з одного боку, на задоволення потреб громадян та розвиток національного господарства, а з другого, – на підвищення ефективності його функціонування, тобто максимізацію прибутку при мінімумі затрат.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Побудова ефективної системи управління фінансовим станом передбачає створення відповідної фінансової служби на підприємстві. Враховуючи обсяги і складність задач, що вирішуються на підприємстві, його фінансова служба може бути представлена: фінансовим управлінням – на великих підприємствах; фінансовим відділом – на середніх підприємствах; фінансовим директором або головним бухгалтером, який займається не тільки питаннями бухгалтерського обліку, але й питаннями фінансової стратегії – на малих підприємствах.

Методика аналізу фінансово – господарської діяльності підприємства включає: горизонтальний та вертикальний аналіз активів і пасивів, аналіз ліквідності, аналіз фінансової стійкості, аналіз ділової активності, аналіз рентабельності.

До завдань, що вирішуються системою забезпечення економічної безпеки, зазвичай належать: прогнозування можливих загроз для економічної безпеки; організація діяльності з попередження можливих загроз (превентивні заходи); виявлення, аналіз і оцінка виникнення реальних загроз для економічної безпеки підприємства; прийняття рішень і організація

діяльності нейтралізації та ліквідації наслідків реалізації загрози; постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для забезпечення власної економічної безпеки підприємство має такі засоби: технічні (охоронно-пожежні системи, відеоапаратура тощо); організаційні (створення спеціалізованих підрозділів чи структур, які забезпечуватимуть безпеку підприємства, а також система управління); інформаційні (комп'ютери, захисні мережі і сама інформаційна продукція, у т.ч. необхідна для прийняття рішень інформація); фінансові, без яких і функціонування системи безпеки буде неможливим; правові (у т.ч. розробка локальних правових актів з питань функціонування системи управління та забезпечення безпеки); кадрові (передусім, достатня кількість персоналу, який займається питаннями безпеки, його професіоналізм); інтелектуальні (залучення висококласних спеціалістів і науковців дозволяє запроваджувати нові системи безпеки).

До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства можна віднести: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства; забезпечення технологічної незалежності і досягнення високої конкурентоспроможності й технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством; мінімізація руйнівної дії результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища; якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства; забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів і відділів організації; ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, а також комерційних інтересів – забезпечення оптимізації та ефективного використання усіх видів ресурсів.

ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» являє собою підприємство з повним металургійним циклом. Предметом діяльності підприємства є виробництво та збут металургійної продукції, металовиробів виробничого і побутового призначення, інших супутніх видів продукції металургійного циклу. Крім того, здійснюється виробництво та збут іншої продукції промислово-технічного призначення, сільськогосподарської продукції, товарів народного споживання і продуктів харчування.

Динаміка основних фінансових результатів ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» виконаний на підставі даних фінансової звітності і показує таке: темп росту собівартості реалізованої продукції у 2016 – 2017 рр. складає 161,65% та випереджує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (140,98%), що свідчить про неефективну політику управління витратами, що відносяться до собівартості; у цьому ж періоді темп росту валового прибутку, операційного прибутку та чистого прибутку менше 100%, тобто абсолютні показники прибутку знижуються, що також негативно впливає на економічну безпеку; у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. темп росту собівартості складає 128,99%, він перевищує темп росту чистого доходу від реалізації продукції (126,54%), але не суттєво, що позитивно позначилось на темпі росту валового прибутку (він склав 92,6%), але темп росту операційного прибутку та чистого прибутку значно нижче за показники попереднього періоду; це свідчить про неефективне управління витратами на рівні операційної діяльності, що спричинило падіння обсягу чистого прибутку.

Узагальнення аналітичного оцінювання фінансово-господарської діяльності ПАТ ЗМК «Запоріжсталь» дає змогу зробити наступні узагальнюючі висновки: баланс підприємства є ліквідним, а підприємство платоспроможним, однак абсолютна платоспроможність знаходиться на наднизькому рівні; фінансова стійкість підприємства перебуває на достатньому рівні та дозволяє йому своєчасно розраховуватись за своїми обов'язками, але спостерігається підвищення залежності підприємства від позикових коштів; підприємство ефективно використовує майно та капітал у

ході здійснення господарської діяльності; рентабельність підприємства перебуває на достатньо високому рівні, але необхідно здійснити прогнозування тенденції зміни рівня показників рентабельності.

Слід зауважити, що найбільш ефективним вважається 2016 рік, а впродовж 2017 – 2018 рр. спостерігались негативні тенденції, які потребують впливу шляхом прийняття управлінських рішень та недопущення погіршення умов функціонування підприємства у майбутньому.

В цілому, діяльність ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» можна вважати ефективною та такою, що забезпечує достатній рівень економічної безпеки.

Концепція економічної безпеки – це система поглядів на проблему безпеки господарюючого суб'єкта на різних етапах і рівнях виробничої і комерційної діяльності, а також основні принципи і напрямки реалізації заходів по забезпеченню економічної безпеки. На нашу думку, мета розробки концепції економічної безпеки полягає у розробці вихідного документа достатньо короткого змісту, який би служив основою для досягнення кінцевої мети, а саме регламентував функціонування комплексної системи економічної безпеки для конкретного підприємства та визначив її місце в загальній структурі управління. Методологічна основа підходу при проектуванні систем безпеки повинна ґрунтуватися на визначенні, ідентифікації, ранжуванні, аналізі та оцінці загроз і ризиків. При цьому необхідно враховувати множинність об'єктів захисту та величину сукупності, джерело надходження та характер ймовірності дії загроз. Слід також зазначити, що для кожного конкретного підприємства набір загроз має свій індивідуальний характер.

Ключовими позиціями при розробленні концепції економічної безпеки необхідно вважати наступні: система безпеки підприємницької діяльності не може бути однаковою в різних підприємствах, установах чи організаціях. Її відмінність та унікальність залежить від спеціалізації та структури виробничої діяльності, виробничого потенціалу, місця суб'єкта господарювання на ринку, кваліфікації та дисциплінованості кадрів тощо;

система безпеки окремого підприємства є відносно самостійною й відособленою, стосовно систем безпеки інших суб'єктів підприємницької діяльності. У той час, якщо виходити, наприклад, з адміністративно-територіального поділу, система безпеки окремого підприємства є складовим елементом системи економічної безпеки міста, району, області, держави; система безпеки суб'єкта підприємницької діяльності може бути тільки комплексною. Її забезпечення тісно пов'язано з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки та інших. Ядром такої системи має бути комплексна система економічної безпеки підприємництва: ефективне забезпечення безпеки підприємства можливе за умов, коли вибір та застосування сил, засобів та охоронних заходів здійснюється на основі детально продуманої концепції, що визначає як стратегію, так і тактику; кожне підприємство є системою, що включає різні, пов'язані між собою складові елементи, причому якісні риси якої не властиві її частинам й компонентам. Саме на межі внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи (підприємства) можуть утворюватися прогалини, через які реалізуються різні види загроз її економічній безпеці. Для забезпечення належного ступеня захисту від них і необхідно протиставити діяльність, яка б носила системний характер.

Спираючись на зазначені базові умови, у роботі розроблено власну концепцію економічної безпеки на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь». У нашому трактуванні, яке є ключовим підходом до розуміння економічної безпеки підприємства, запропонована концепція повинна поєднувати як динамічну, так і статичну складові, органічне поєднання яких обумовлюється такими чинниками: складністю прогнозування змін зовнішнього середовища, неможливістю здійснення абсолютного контролю над внутрішнім середовищем, конфліктністю інтересів, складністю проблеми тощо. Окремо потрібно підкреслити, що в основі розробленої концепції міститься комплексна система забезпечення, яка умовно розділена на науково-методичну, практичну та організаційно-економічну складові.

У магістерській роботі ми пропонуємо здійснювати оцінювання рівня економічної безпеки з точки зору комплексного підходу, який полягає у:

- розрахунку системи аналітичних показників, алгоритм розрахунку яких спрямований на виявлення ознак дій, передбачених Кримінальним кодексом України (приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства), а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу для здійснення випереджувальних заходів щодо запобігання банкрутству. Систему показників (індикаторів) – базових показників фінансової звітності та ключових показників, що характеризують фінансову стійкість, визначено з метою виявлення загроз та ризиків у діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь»»;
- відборі актуальних аналітичних показників – індикаторів оцінювання рівня економічної безпеки металургійного підприємства;
- визначенні загального вигляду математичної моделі у вигляді рівняння регресії, розрахунок статистичних оцінок невідомих параметрів, що входять до рівняння, перевірка статистичних гіпотез о залежності функції від її аргументів;
- формуванні інтегрального показника оцінювання економічної безпеки.

В магістерському дослідженні нами здійснено розрахунки показників аналітичного оцінювання господарської діяльності ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», за результатами опрацювання виділено групу актуальних показників, які суттєво впливають на економічну безпеку підприємства. Обґрунтовано доцільність використання регресійної моделі для формування функції залежності системи актуальних індикаторів оцінювання економічної безпеки металургійного підприємства ПАТ «ЗМК «ЗАПОРІЖСТАЛЬ» від факторів, що впливають на формування результативного показника. На підставі розрахунків фактичного рівня показників господарської діяльності підприємства, які виконано у другому розділі магістерської роботи, а також формування функції множинної лінійної регресії, вважаємо обов'язковим

включення до аналітичного інструментарію моделі розрахунок інтегрального показника економічної безпеки металургійного підприємства.

З метою управління економічною безпекою та оптимізації рівня інтегрального показника необхідно визначити (диференціювати) режими функціонування металургійного підприємства. Нами запропонована диференціація режимів функціонування ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь» у відповідності до фактичного рівня його економічної безпеки. Фактичний рівень економічної безпеки визначено на підставі аналітичного дослідження показників діяльності підприємства впродовж 2016 – 2018 рр. У період 2016 – 2018 рр. підприємство характеризується високим рівнем безпеки у 2016 р. та абсолютною безпекою у 2017 – 2018 рр.

Нами обгрунтовано адекватність інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь», який розраховано на підставі відібраних актуальних показників, що всебічно оцінюють фінансово-господарську діяльність підприємства. Результати розрахунку доцільно використовувати при розробці стратегії розвитку підприємства, а механізм розрахунку інтегрального показника є механізмом, що віддзеркалює реалізацію етапів концепції управління економічною безпекою на ПАТ «ЗМК «Запоріжсталь».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Круш П.В., Тульчинська С.О., Тульчинський Р.В., Кириченко С.О., Кривда О.В., Кавтиш О.П. Внутрішній економічний механізм підприємства: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 204 с.
2. Економіка підприємства. Збірник практичних задач і конкретних ситуацій: навчальний посібник / за ред. С.Ф. Покропивного. Київ : КНЕУ, 1999. 328 с.
3. Економіка підприємства: основи теорії та практики: навчальний посібник. Метеленко Н.Г., Двигун А.О., Борисенко Т.М. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. 222 с.
4. Менеджмент підприємства (організації): навчальний посібник. В.М. Огаренко, С.Я. Салига, А.Г. Беліченко, С.К. Бабець, Л.І. Кирилова, Т.П. Кулік, О.М. Попов, К.С. Салига / за ред. В.М. Огаренко, С.Я. Салиги. Запоріжжя : КПУ, 2009. 312 с.
5. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. Й.М. Петровича. 2-ге вид., виправл. Львів : «Магнолія плюс». Видавець СПД ФО В.М. Піча, 2006. 580 с.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (в ред. Закону України від 17.01.2019 № 2672-VIII). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Економіка виробничого підприємництва: навч. посіб. Й.М. Петрович, І.О. Будіщева, І.Г. Устінова та ін. / за ред. Й.М. Петровича. 3-тє вид. випр. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2002. 405 с. (Вища освіта XXI століття).
9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (в ред. Закону України від 18.09.2018 № 2545-VIII). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

10. Бурмистрова Л.М. Финансы организаций (предприятий)/ Л.М. Бурмистрова. – М.: Инфра-М, 2007. – 240 с.
11. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия: Пер с фр./ Б. Коласс. – М.: ЮНИТИ, 2008. – 300 с.
12. Павлова Л. Н. Финансовый менеджмент: Учебник./ Л. Н. Павлова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 210 с.
13. Татеиси К. Вечный дух предпринимательства: Пер с яп./ К. Татеиси. – М.: Московский бизнес, 2000. – 187 с.
14. Фольмут Х.Й. Инструменты контроллинга: Пер с нем./ Х.Й. Фольмут. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 289 с.
15. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н. М., Невмержицька М.Ю. Фінансовий аналіз: навч. посіб. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2007. – 592 с.
16. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 680 с.
17. Фінансовий менеджмент: Підручник. // Під ред. проф. А.М. Поддєрьогіна. - К.: КНЕУ, 2005. - 485 с.
18. Вишняков Я. Д. Управление обеспечением безопасности предприятий : экономические подходы [Электронный ресурс] / Я. Д. Вишняков, С. А. Марченко // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – №5. URL: www.mevriz.ru (дата звернення 14.09.2021).
19. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем. Обзор проблем и результатов / Л. фон Берталанфи // Системные исследования: Ежегодник, 1969. – М. : Наука, 1969. – С. 30–54.
20. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Р. Мертон ; [пер. с англ. Е.Н. Егоровой и др.]. – М. : АСТ : Хранитель, 2006. – 873 с.
21. 104. Петрович Й. М. Економіка підприємства : підруч. / [Петрович Й. М., Кіт А. Ф., Семенів О. М. та ін.] ; за заг. ред. Й. М. Петровича. – Львів : «Новий Світ– 2000», 2004. – 680 с.

22. Эшби У. Р. Принципы самоорганизации / У. Р. Эшби ; пер. с англ. – М. : Мир, 1966. – 343 с.
23. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посібн. / М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
24. Мак-Мак В. П. Служба безпеки підприємства / В. П. Мак-Мак. – М.: Школа охорони «Баярд», 2003. – 208 с.
25. Гончаренко Л. П. Управление безопасностью : учеб. пособ. / Л. П. Гончаренко, Е. С. Куценко. – М.: КНОРУС, 2005. – 272 с.
26. Єрмошенко М. Визначення загрози національним інтересам держави у фінансово-кредитній сфері / М. Єрмошенко // Економіка України. – 1999. – №1. – С.4–12.
27. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2001, – 309 с.
28. Базилюк Я. Б. Умови формування і стратегія забезпечення конкурентоспроможності національної економіки: Автореф. дис. канд. екон. наук 21.04.01 / Я. Б. Базилюк; Нац. ін-т стратег. дослідж., Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2001. – 17 с.
29. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н. Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
30. Мельник Л. В. Аналіз та оцінка ефективності управління інноваційними процесами на підприємствах / Л. В. Мельник, А. Я. Гончарук, О. Є. Кузьмін // Управление развитием социально-экономических систем: глобализация, предпринимательство, устойчивый экономический рост: Труды пятой международной научной конференции студентов и молодых ученых. Ч 1. – Донецк: ДонНУ, 2004 – С. 315–317.
31. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.

32. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11–12. – С. 45–47.
33. Кавун С. В. Концептуальная модель системы экономической безопасности предприятия / С. В. Кавун // Економіка розвитку. – 2007. – №3. – С. 97–101.
34. Болгова К. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки підприємства / К. В. Болгова, Л. І. Шилова. URL : www.masters.donntu.edu.ua (дата звернення 21.09.2021).
35. Будович Л. С. Управление предприятием на основе совершенствования системы экономической безопасности: дис... к.э.н.: 08.00.05. – М., 2007. – 212 с.
36. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : моногр. / З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
37. Васильців Т. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : моногр. / Т. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384 с.
38. Васильчак С. В. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах / С. В. Васильчак, А. І. Веселовський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 98–105.
39. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч. посіб. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
40. Губський Б. В. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: моногр / Б. В. Губський. – К.: Укрархбудінформ, 2001. – 121 с.
41. Дмитрієв І. А. Визначення переліку складових економічної безпеки підприємства / І. А. Дмитрієв, А. О. Близьнюк. URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/2011_23_1/33DmBl.html (дата звернення 21.09.2021).

42. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: ЦУЛ, 2008. – 240 с.
43. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.
44. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : моногр. / В. І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
45. Кіриченко А. А. Методологічні основи економічної безпеки суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці / А. А. Кіриченко, Ю. Г. Кім // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12 (90). – С. 53–65.
46. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: моногр. / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
47. Колобчинський О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О. Л. Колобчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4(94). – С. 41–45.
48. Корчевська Л. О. Система принципів забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. О. Корчевська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 44–49.
49. Кузенко Т. Б. Управління фінансовою безпекою підприємства: методичний аспект / Т. Б. Кузенко, Н. В. Сабліна, О. Ю. Литовченко // Вісник економіки транспорту і промисловості, 2010. – № 29. – С. 119–123.
50. Мехеда Н. Г. Особливості оцінки економічної безпеки за окремими функціональними складовими / Н. Г. Мехеда, А. Маджула. URL: www.rusnauka.com/portal/13_EISN_2012/Economics/10_109523.doc.htm (дата звернення 17.09.2021).
51. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (із змін та допов.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.
52. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень». Закон

України від 05.10.2017 № 2164-VII. Відомості Верховної Ради, 2017. № 44. с.397.

53. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні. Закон України від 21.12.2016 № 1797-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19#n16>.

54. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році. Закон України від 07.12.2017 № 2245-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-19#n19>.

55. Статистичний щорічник України за 2017 рік. Державна служба статистики України. Київ, 2018. 541 с.

56. Проект Концепції фінансової безпеки України. URL: <http://www.ufin.com.ua/konsercia/008.doc> (дата звернення: 03.07.2018).

57. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наукова монографія. М.М. Єрмошенко, К.С. Горячова. Київ : Національна академія управління, 2010. 232 с.

58. Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємства і банківських установ : монографія / за заг. ред. А.О. Єпіфанова. Суми : УСБС НБУ, 2009. 295 с.

59. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006. № 14. Бізнес – Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. Збірник систематизованого законодавства. Київ, 2006. № 4.

60. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2456-17> (дата звернення: 18.10.2018).

61. Субсайт Офісу великих платників податків ДФС Офіційного сайту Державної фіскальної служби України. URL: <http://officevp.sfs.gov.ua>.

62. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»

(П(С)БО 7. Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. Офіційний вісник України, 2000. № 21 (09.06.2000), С. 871.

63. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств. Рішення правління Укоопспілки від 28.07.2006. *Вісті Центральної спілки споживчих товариств України*, 2006. № 30.

64. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

65. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шлыков. – СПб: Алетейя. – 1999. – 318 с.

66. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення : моногр. / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 с.

67. Шелобаев С.И. Математические методы и модели в экономике, финансах, бизнесе. – М. ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 367 с.

68. Побудова і дослідження математичної моделі за джерелами експериментальних даних методами регресійного аналізу. Літнарівич Л.М. : навчальний посібник. Рівне. Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка С. Дем'янчука. Рівне, 2011. 140 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/> (дата звернення 17.09.2021).

69. Экономико-математические методы и прикладные модели. Учеб. пособие для вузов / В.В. Федосеев, А.Н. Гармаш, И.В. Орлова и др.; Под ред. В.В. Федосеева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ_ДАНА, 2005. – 304 с.

70. Орехов Н.А., Левин А.Г., Горбунов Е.А. Математические методы и модели в экономике / Под ред. проф. Н.А. Орехова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 302 с.

ДОДАТОК А

		КОДИ
	Дата (рік, місяць, число)	2017.01.01
Підприємство ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМБІНАТ "ЗАПОРІЖСТАЛЬ"	за ЄДРПОУ	00191230
Територія ЗАВОДСЬКИЙ	за КОАТУУ	2310136600
Організаційно-правова форма господарювання Акціонерне товариство	за КОПФГ	230
Вид економічної діяльності Виробництво чавуну сталі та феросплавів	за КВЕД	24.10

Середня кількість працівників 13998

Адреса, телефон Південне шосе, 72, м. Запоріжжя, Заводський, Запорізька область, 69008, (061) 218-33-01

Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку "V" у відповідній клітинці):

за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку

за міжнародними стандартами фінансової звітності

V

Баланс (Звіт про фінансовий стан)

на 31.12.2016 р.

Форма № 1 Код за ДКУД 1801001

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	2457	9569
первісна вартість	1001	2457	13487
накопичена амортизація	1002	0	-3918
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1455736	2121178
Основні засоби	1010	16210946	16054020
первісна вартість	1011	16210946	17750591
знос	1012	0	-1696571
Інвестиційна нерухомість	1015	6518	6965
первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	6518	6965
знос інвестиційної нерухомості	1017	0	0
Довгострокові біологічні активи	1020	0	0
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	0	0
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	0	0
інші фінансові інвестиції	1035	1128608	1128608
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	48	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Гудвіл	1050	0	0
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	0	0
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	0	0
Інші необоротні активи	1090	369	107
Усього за розділом I	1095	18804682	19320447

1	2	3	4
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	3627615	4086059
Виробничі запаси	1101	1483222	1696330
Незавершене виробництво	1102	847818	595882
Готова продукція	1103	1295411	1793376
Товари	1104	1164	471
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Депозити перестраховання	1115	0	0
Векселі одержані	1120	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	5353147	6292365
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	20066	762251
з бюджетом	1135	791833	524484
у тому числі з податку на прибуток	1136	43	0
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	138	2462
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	896752	7560490
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	700
Гроші та їх еквіваленти	1165	387424	1027854
Готівка	1166	14	12
Рахунки в банках	1167	387399	1027834
Витрати майбутніх періодів	1170	201580	256044
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	0
у тому числі в: резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	0
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	0
резервах незароблених премій	1183	0	0
інших страхових резервах	1184	0	0
Інші оборотні активи	1190	8560	647241
Усього за розділом II	1195	11287115	21159950
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	30093898	40482468

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	660920	660920
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	0	0
Капітал у дооцінках	1405	9800502	8787256
Додатковий капітал	1410	(82251)	(161333)
Емісійний дохід	1411	0	0
Накопичені курсові різниці	1412	0	0
Резервний капітал	1415	506200	506200
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	4772435	10392611
Неоплачений капітал	1425	0	0
Вилучений капітал	1430	0	0
Інші резерви	1435	0	0
Усього за розділом I	1495	15657806	20185654
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	1273399	914766
Пенсійні зобов'язання	1505	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	741223	797778
Інші довгострокові зобов'язання	1515	43162	45053
Довгострокові забезпечення	1520	1054036	1254424
Довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	0	0
Цільове фінансування	1525	555	479
Благодійна допомога	1526	0	0
Страхові резерви	1530	0	0
у тому числі: резерв довгострокових зобов'язань	1531	0	0
резерв збитків або резерв належних виплат	1532	0	0
резерв незароблених премій	1533	0	0
інші страхові резерви	1534	0	0
Інвестиційні контракти	1535	0	0
Призовий фонд	1540	0	0
Резерв на виплату джек-поту	1545	0	0
Усього за розділом II	1595	3112375	3012500
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	2690828	2985146
Векселі видані	1605	0	0
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими	1610	18589	14645
товари, роботи, послуги	1615	5679226	11282625
розрахунками з бюджетом	1620	472291	170520
у тому числі з податку на прибуток	1621	430701	114570
розрахунками зі страхування	1625	10950	10307
розрахунками з оплати праці	1630	45754	48660
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	10475	21322
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	13974	13974
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	0	0
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650	0	0
Поточні забезпечення	1660	89943	98428

1	2	3	4
Доходи майбутніх періодів	1665	419	394
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	2291268	2638293
Усього за розділом III	1695	11323717	17284314
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для	1700	0	0
V. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	30093898	40482468

ДОДАТОК Г

Дата (рік, місяць,
число)Підприємство ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАПОРІЗЬКИЙ МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМБІНАТ "ЗАПОРІЖСТАЛЬ"

за ЄДРПОУ

КОДИ
2017.01.01
00191230

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2016 рік

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Форма № 2 Код за ДКУД 1801003

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	33158709	31395478
Чисті зароблені страхові премії	2010	0	0
Премії підписані, валова сума	2011	0	0
Премії, передані у перестраховання	2012	0	0
Зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	0	0
Зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	0	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(23699479)	(23582269)
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	0	0
Валовий: прибуток	2090	9459230	7813209
збиток	2095	0	0
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	0	0
Дохід (витрати) від зміни інших страхових резервів	2110	0	0
Зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	0	0
Зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	0	0
Інші операційні доходи	2120	489298	487233
Дохід від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою	2121	0	0
Дохід від первісного визнання біологічних активів і	2122	0	0
Дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123	0	0
Адміністративні витрати	2130	(711508)	(524959)
Витрати на збут	2150	(1840085)	(1803534)
Інші операційні витрати	2180	(333717)	(311131)
Витрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою	2181	0	0
Витрати від первісного визнання біологічних активів і	2182	0	0
Фінансовий результат від операційної діяльності:	2190	7063218	5660818
збиток	2195	0	0
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0
Інші фінансові доходи	2220	24563	5873
Інші доходи	2240	27393	4577
Дохід від благодійної допомоги	2241	0	0
Фінансові витрати	2250	(1365189)	(3376174)
1	2	3	4
Втрати від участі в капіталі	2255	0	0
Інші витрати	2270	(44977)	(159448)
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	0	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	5705008	2135646

збиток	2295	0	0
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	(1014925)	(330678)
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	0	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	4690083	1804968
збиток	2355	0	0

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код	За звітний період	За аналогічний
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	(101407)	3877803
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	0	0
Накопичені курсові різниці	2410	0	0
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	0	0
Інший сукупний дохід	2445	(96441)	(32671)
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	(197848)	3845132
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	35613	(692124)
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	(162235)	3153008
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	4527848	4957976

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	21191564	21494591
Витрати на оплату праці	2505	1622090	1549111
Відрахування на соціальні заходи	2510	345288	478033
Амортизація	2515	1677388	1401460
Інші операційні витрати	2520	1748459	1298698
Разом	2550	26584789	26221893

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	2643681779	2643681779
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	2643681779	2643681779
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	0	0
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	0	0
Дивіденди на одну просту акцію	2650	0	0